

OMIA DINA

IX

9.10

GLASILONAROD
NODADIKALNE
GADIJASTVA

VSEBINA 9. 10. ŠT. • Zopet vprašanje? — Ivan Sajovic: Bistvo in pomen narodnosti s posebnim ozirom na narodno-radikalno strujo. — Maske in profili. — XIV. Albin Ogris: Frank Wedekind. — Hugh S. Elliot: O modernem vitalizmu. Konec. — *Difficile comoediam non scribere.* — Politične tendence narodno-radikalne struje. — Dogodki na Dunaju. — Statistika. — Polemika. — Slovensko dijaštvo. — Književnost in umetnost: — Pugelj: Ura z angeli. — Razno.

**UREDNIŠTVO JE PREJELO
SLEDEČE PUBLIKACIJE:**

VLADIMIR KNAFLIČ:

**JUGOSLOVANSKO
VPRAŠANJE.**

L. Schwentner, Ljubljana 1912. Cena 1.80 K.

MILAN PUCELJ:

**URA Z ANGELI IN
DRUGE PRIGODBE.**

Kleinmayer in Bamberg, Ljubljana 1912.

JANEZ EV. STUHEC:

**SLOVENSKA NAROD-
NA MLADINA.**

Murščak-Kapela 1912. Lastna založba. Cena 3.20 K.

OMLADINA STANE LETNO 4 K, ZA UČITELJSTVO 3 K, ZA DIJAKE 2 K; POSAMEZNE STEVILKE 50 VIN. — ODGOVORNO UREDNIŠTVO IN UPRAVNIŠTVO JE NA KRALJ. VINOGRADIH. — VSI UREDNIŠKI PRISPEVKI IN UREDNIŠTVA SE TIKAJOČE STVARI NAJ SE POŠILJAJO NA NASLOV: »OMLADINA«, KRALJ. VINOHRADY, BRANDLOVA 34. — ODPRTE REKLAMACIJE Z OZNAČBO »REKLAMACIJA« SO POŠTINE PROSTE. — IZDAJA IN OBLASTVU ODGOVOREN JE A. OGRIS. — TISK. DR. E. GRÉGR A SYN. — PONATIS DOVOLJEN LE Z NAVEDBO VIRA.

ZOPET VPRAŠANJE?

Slovenski narod se je izkazal brez življenja in merodajnega občutka; sosednje grmenje topov je vzbudilo po veliki večini le zanimanje za Hagijo Sofijo in posestno vprašanje svete dežete... Celokupna Slovenija je namreč danes marioneta v rokah klerikalnih akteurjev, ki so slučajno v službah dunajskih direktorjev; in političnim matadorjem se je posrečilo, kljub velikemu kulturnemu napredku v zadnjih štiridesetih letih v Slovencih, tako odločiti maso od vsega dobička teh dobrot, da jim sledi brez misli in želja; če je treba, se slovenski kmet brez pomisleka izreče radi katoliške podlage zoper Srbijo... Politična probujenost je enaka oni šestdesetih let; narod ni sposoben samostojno misliti in iz sebe dajati direktiv operacijam voditeljev. Klerikalna reakcija je pometla z vsem cincanjem, umikanjem, neodločnostjo takratnih narodnih »politikov«, se iz potrebe naslonila na ljudstvo, izdelovala in uveljavljala svoj gospodarski program in lepega dne je peščica meščanske napredne reprezentance stala pred faktorjem posojilnic, konsumov, domov, enostransko podeljevanih podpor itd. Načrt pravičen, dejanja logična, le efekt za narod katastrofalen: akteurji so le službah dunajskih direktorjev. Stojimo pred spoznanjem, da se je izvršil pred našimi očmi rafiniran proces, živemu trupu brez bolečin izpipati v dobi vsesplošnega nacionalizma sleherni narodni čut in s tem vse zahteve po samosvojem življenju. Očitno je, da mora ob takem spoznanju prenehati vsako naslanjanje in nagibanje tja, odkoder nismo dobili razen zatiranja in perfidnosti še ničesar; in načelo samopomoči in vsesplošnega okrepitvenja je za nas ob teh razmerah edino upoštevanje vredno in v tem načelu je tudi dana že rešitev v zadnjem času predvsem ekstremno aktualnega jugoslovanskega vprašanja. Niti penzionirana »napredna« inteligenca, potaplajoča se v reki pozabljenja za vse brezpotrebne besede v narodov blagor in topeča se v hiperkorektnosti (vladni epiteton za naše obnašanje!), niti struja jugoslovanskega edinstva, nastopajoča pod nazivom »Preporod«, s svojim tako kondenziranim navdušenjem, da ji noben kamen ne bi bolje služil za sigurnost mostu, preko katerega veruje pripeljati narod

v boljšo bodočnost, ne dajeta prav nikakih garancij za ohranitev narodne samobitosti ob vsakem resnejšem dogodku; ne od severne, ne od južne strani ni danih pogojev (in od slovenske seveda tudi ne) da bi ne bili smatrani v položaju, kakor je današnji, le za *quantité negligible*, v slučaju potrebe z mirno vestjo parcelirani navzdol in navzgor. To naše kočljivo stališče se ne da ovreči z ničemer razen s prebujnimi fantazijami ali, kar je enako vredno, z udanim zaupanjem v avstrijsko hvaležnost. Jugoslovansko vprašanje je načeto za Slovence od ilirizma, preko Bleiweisove dobe do danes in kljub temu da so fuzijski predlogi z ozirom na strah pred nemško povodnijo morali biti simpatičnejši od opozicionalnih, izrekajočih se za specifično slovenski razvoj, so vsa večja gibanja rodila uspehe le slovenski stvari v prid; žal le, da se je vršilo vse le v premajhni meri. Radikalna struja, kot eminentno nacionalna struja je od svojega početka sem jemala v poštev važnost odnošaja Slovencev k ostalim Jugoslovanom, poudarjala potrebo razvoja na vseh poljih in videla v trdni gospodarski okrepitvi rešitev političnih, kulturnih itd. vprašanj in novih alternativ za strujo tudi spričo najnovejših dogodkov ne more biti. Rešitev gospodarskega in nacionalnega razvoja je naloga, ki je neomajliva do najkritičnejšega trenutka. Kulturne zajednice (Matica!) filološki diskusije, premembe dinastij in drugo je posteriornega pomena. Zakaj preje nego vse to, je vprašanje: kako bomo dobri Srbi ali Hrvatje ali magari Bulgari, ko niti dobri, življenja vredni Slovenci nismo znali biti! Ali moremo dokazati, da smo smotreno, pozitivno dokončali dobo, delo? Ali nimamo doma vsega le načetega, kakor leni delavci? Nagovorili smo se veliko in s to umetnostjo naj na oglede k molčečim delavcem? Kje je za Slovence večja naloga nego ob fatalnem mementu balkanskih dogodkov stesati si barko, s katero bomo pasirali vse vrtince?

Vrazov ilirizem je zoblikoval slovenski narodni čut, zdajni naj ga podkrepi in spremeni v motorno silo. In radi tega za nas ne more biti novega vprašanja. Jasen pogled navzgor in navzdol in položitev proračuma za kapacitetno silo skupnega slovenskega teritorija, v tem je izraženo vse, kar more za nas resno prihajati v poštev. Že pred pol stoletjem se je jugoslovansko vprašanje ravno tako nepraktično reševalo, kakor kaže to zopet biti danes. Sprememba je ta, da je bil takrat narodni blagor pred blagrom dinastije (oziroma dinastij), danes pa je narobe.

Bodimo čuječi in delavni v slovenskem interesu, kajti le s tem dobimo pečat koristnih Jugoslovanov in le tako bomo upoštevani ob eventualnem usodnem trenutku. Izvajajmo dosledno, za kar se navdušujemo, zidajmo na trdnih temeljih, ne zaničujmo samih sebe, proučujmo, delajmo z zdravo trmoglavostjo, z ekonomičnim duhom, pronicanim s požrtvovalnostjo.

IVAN SAJOVIC:

BISTVO IN POMEN NARODNOSTI S POSEBNIM OZIROM NA SLOVENCE IN NARODNO-RADIKALNO STRUJO.

(Ekscerpt referata s IV. shoda narodno-radikalnega dijaštva v Ljubljani od 13.—15. sept. 1912.)

ad 1. Zgodovina, zlasti sociološka njena stran, nam kaže, da se začne porajati narod šele s stalno naselitvijo določene množice ljudi na določenem ozemlju — nomadska ali vojaška tolpa menja mnogokrat v eni in isti generaciji jezik, organizacijo itd., ter je le le mimoidoča združitev ljudi istega interesa brez bistvene notranje vezi.¹⁾ Bistvena notranja vez se začne porajati šele s stalno naselitvijo določene množice ljudi na določenem ozemlju in ta sestoji:

1. iz zavesti vzajemnosti na podlagi skupnih interesov na znotraj;
2. iz zavesti skupnosti porajajoče se na podlagi skupnih interesov na zunaj, ki imata zlasti močno oporo;

3. v krvnem sorodstvu posameznih členov te nove teritorialno socialne skupine, ki se nujno očituje v gotovi organizaciji, katere namen je, imeti red na znotraj in varovati mir na zunaj — prvi zametki tvorbe, ki ji pravimo država. Država pa je institucija moči — njene tendence se samo do gotovo točke krijejo s tendencami ljudstva, od te točke naprej pa je nevarnost, da nastane prepad mej državo in ljudstvom, družbo. Ta prepad se skuša premostiti z gotovimi garancijami (v najnovjšem časi *ustava*), ki niso nič drugega kot kompromis mej interesi države in družbe.

Država pa je za narodnost največje važnosti. Kot čuvateljica miru na zunaj določi meje, do katerih sega njena moč in več ali manj enotni socialni proces na znotraj; kot izvrševalnica državne volje, moči, si vstvarja avtoriteto, ki preide polagoma na osebe, ki so njene nositeljice, oz. njih familije — začetek plemstva. Višje razvita organizacija državne sile rodi diferenciacijo plemstva — plemstvo v svoji celoti ni nič drugega kot živ predstavitelj narodove preteklosti — socialne, gospodarske, narodne in državne. Ako je plemstvo domačega pokolenja ali pa vsaj asimilirano (na pr. nemško, poljsko, rusko, češko, francosko, deloma tud angleško), vstvari navadno skupno kulturno vez — skupni jezik, kot občevalno vez, ki je pa obenem kulturna dobrina eminentne važnosti (francoski troubadours, nemški vitezi). Res, da sedi plemič nad ljudskimi masami, ki mu morajo vstvarjati gospodarske dobrine,²⁾ katere on v lenobi in izobilju poganja, vendar je ravno plemič srednjega veka tisti faktor, ki je se-

¹⁾ Cf.: Gumpłowicz, Allg. Staatsrecht, Anhang 1907³.

²⁾ Cf. Otto Bauer Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie, Wien, 1907 (Marx Studien 2).

danjim evropskim jezikovnim skupinam v glavnem določil meje, s tem da je za širše, dialektično že močno diferencirane mase vstvaril skupno zedinjujočo vez, skupni jezik, katerega pravo vrednost je izrabilo šele po tisku, močni blagovni produkciji in vsled iznajdbe smodnika na površje prihajajoče meščanstvo. To je s pomočjo skupnega jezika pritegnilo v porajajočo se kulturo tudi širše mase. Že vsled človeku imanentne kontinuitete je morala biti ta kultura pri Francozih francoska, pri Angležih angleška, pri Italijanih italijanska, pri Čehih češka, pri Nizozemcih nizozemska itd., in tako se poraja v vsakem narodu posebna narodna kultura in s tem postaja narod tudi kulturna skupnost. Navzlic lahki dostopnosti kulturnih pridobitev enega naroda je vendar dejstvo, da se ta narodno-kulturna skupnost zgoščuje z naraščajočo narodno kulturo v izrazit narodni značaj: notranjosti in zunanosti modernega človeka daje ona izrazit naroden izraz in raznaroditev izobraženega Francoza, Angleža, Nemca, Čeha itd. je danes skoro nemogoča stvar.

Izhodišče ustaljenih evropskih narodnih tipov je bilo torej: stalna naselitev na določenem ozemlju; organizacija na znotraj in na zunaj (država) je zagotovila tem tipom na znotraj miren razvoj (vodstvo najprej plemstvo, potem meščanstvo, danes že večinoma narod sam kot celota — razvoj od večih k mnogim in vsem³⁾ na zunaj pa določene meje tistim narodom, ki se niso še stopili z narodom, čigar jezik in organizacija je bila do XIX. stoletja za državo merodajna, (n. pr. Slovenci, Slovaki, Rusini itd. tkzv. brez zgodovinski narodi, ker niso vstvarili stalne lastne države in so zato brez lastnega zgodovinskega plemstva), je dala moderna, ustavna država več ali manj prosto pot k mirnemu narodnemu razvoju (Avstrija n. pr. z ustavo od l. 1867, ne tako Prusija in Rusija).

Ako hočemo določiti pojem, kaj je narod, imamo lahko zgodovinsko ali pa faktično stanje evropskih narodov pred očmi. Vendar pa bi nam zgodovinska ali genetična definicija samo povedala, kaj je bilo in kako je nastalo, ne pa kaj je in ev. kaj bo. Zato se bomo odločili za faktično realno definicijo, od katerih mi, da se ne bomo dolgo o tem prepirali, še najbolj ugaja O. Bauerjeva: »die aus Schicksalgemeinschaft erwachsene Charaktergemeinschaft«,⁴⁾ ki pravzaprav vsebuje zgodovinski in faktični del, ki pa je nekoliko preširoka, porabna tako za kakšno dinastijo, kot za državo ali narod. Jaz definiram narod *najvišji naravni socialni organizem z individualno kulturo*.

Narod je organizem, ker je sestavljen iz različnih smotreno v celoto se dopolnjujočih delov, ki opravljajo gotove funkcije na znotraj in zunaj; vez teh funkcij je lastni njegov kulturni produkt, skupni jezik, torišče običajno določeno ozemlje. Ta organizem je naraven, ker nastaja, se razmnoži in umira; socialen, ker tvori socialno celoto, mnogokrat najvišjo socialno enoto na znotraj in vidno samoraslo organizacijo na zunaj (= narodna

³⁾ Cf. Gervinus, Einleitung in die Geschichte des neunzehnten Jahrhunderts, 1853.

⁴⁾ l. c.

država, kot najvišji zunanji izraz narodne popolnosti). Toda samo naravni socialni organizem ima v sebi kal razpada: preti diferenciacija geografično ločenih narodnih delov. Tej centrifugalni iz same naravne skupnosti se porajajoči sili mora delovati nasproti druga centripetalna, združevalna sila in ta je skupna narodna kultura, kulturna skupnost, ki izvira iz socialne skupnosti, iz mejsebojnega prometa, vzajemnega proučevanja; s pomočjo skupnega jezika dovaja celotnemu organizmu enako duševni hrano, kaže na skupne interese in budi s tem skupno zavest, zavest celote, solidarnost (zenačujoča sila!), ki se z dejstvom skupne ali podobne usode še stopnjuje. Kot ima vsak posamezni individuum gotove individualne lastnosti, ki mu leže ali v krvi ali pa si jih je pridobil vzgojo (prirojene in pridobljene lastnosti!), tako ima tudi vsak narod gotove skupne, od drugih narodov različne lastnosti, katerih vzroki leže deloma v različni krvi, v od drugih narodov različnem izvoru, različni preteklosti in usodi. Razvoj in izvor enega naroda je bistveno različen od izvora in razvoja drugega — drugačni vzroki pa rode drugačne posledice, zato je kultura vsakega naroda večalimanj individualna. Narod je torej naravni socialni organizem z individualno kulturo.

In sedaj si oglejmo zgodovino slovensko-slovanskega naroda! Zgodovinsko dejstvo je, da je od sedmega stoletja naprej zasedlo ves svet od Belta, da da celo Severnega morja, pa do Adrije kot poljedelsko ljudstvo Slovanstvo. Prvi predpogoj — stalna naselitev določenega ljudstva na določenem ozemlju — za mogočen narod in mogočno slovansko državo od Belta do Adrije in Črnega morja je bil s tem dan. Tudi drugi se je pridružil: eminentno kulturno delo sv. Cirila in Metoda naj bi oplodilo in s kulturno slovansko-grško vezjo zvezalo novo stavbo. Toda ta normalni razvoj, ki je imel premagati vse različne centrifugalne sile in roditi močno kulturno vez, so najprej motili Obri, potem Bajuvari, dokler mu slednjič niso vzeli Franki, obližnjeni od rimske kulture in gnani od brezobzirne rimsko-germanske civilizacije, vseh predpogojev: posamezne v višjo kulturno polit. celoto stremeče slovanske rodove premagajo, dajo jim svojo civilizacijo, ter jih s pomočjo krščanstva pritegnejo v svoj kulturni in s tem tudi narodni krog; krščansko-rimska kultura in frankovsko-nemška civilizacija si gredo roko v roki in krščansko-nemški val se razgrne tja do Visle, ogerskih planjav in spodnje Save, ter preti uničiti s svojo trdno organizacijo in civilizacijo, ter rimsko-krščansko nemško kulturo vse, kar je slovanskega, v organizaciji in civilizaciji samoniklo šele nastajajočega. V tem pa se zgodi nekaj, kar ta tako solidno pripravljeni proces na jugu zavre: divja madjarska povodenj privihra od vzhoda sem in odpiha na mah vso nemško civilizacijo tja za Inn in Isar, dokler se slednjič, premagana od ravno te kulture in civilizacije ne ustali kot jezero na ogerskih ravninah, sklene z Nemci na zahodu in ne starimi rimskimi naselbinami na vzhodu močen klin, ki sekot ost zaje v doslej teritorialno sklenjeno slovansko telo ter ga razdeli v dva dela: v severovzhodne in južne Slovane. Druge posledice sklenitve germansko mažarsko-rumunskega klina so:

1. ustanovitev mogočne slovanske države Belt-Adrija-Črno Morje na podlagi CM. kulture se za vedno onemogoči;

2. slovanska veja Belt-Adrija se razbije na posamezne dele, ki razun 150.000 Lužiških Srbov, Čehov in Slovencev vsi utonejo v nemško-mažarskem morju;

3. Slovenci postanemo posebno ljudstvo z naravnim narodnim težiščem proti jugu (Jugoslovani).

Tako smo postali naenkrat Slovenci, prej samo del slovanske veje Belt-Adrija-Črnomorje, samostojna narodna individualnost, ker nas zgodovina, potem ko nas je odtrgala od severnega in vzhodnega Slovanstva, ni

1. niti potujčila;

2. niti nas obdržala v merodajni politični in kulturni skupnosti z Jugoslovanstvom, čigar naravni del smo. Slovenci smo torej le vsled pomanjkanja kulturnih vezi z ostalim Jugoslovanstvom po diferenciaciji nastala posebna jugoslovanska veja, ki ima z ostalim Jugoslovanstvom le naravno ne pa kulturne skupnosti. Ako se oziramo na zgodovino, moramo reči: čim se vstvari mej celokupnim Jugoslovanstvom skupna kulturna vez — kot bomo videli, je to v prvi vrsti skupni jezik — imamo tam en narod. V razmeram in že stopnjevani diferenciaciji primerni rešitvi tega vprašanja leži naša rešitev. Pri smotrenem in po stopnjah izpeljanem delu bi morda za skupno kulturno vez mej Srbohrvati in Slovenci dve generaciji zadostovali.

Sicer pa s tem, da je bilo slovensko plemstvo v naših krajih podjarmljeno od tujega, pred vsem nemškega plemstva in žnjim vred tudi slovensko ljudstvo, v tem faktu samem še ne leži tista tragična usoda slovenskega ljudstva. Isto se je pripetilo Italijanom, Galcem, Špancem, čehoslovanskemu, poljsko-rusko- in bolgarsko-slovanskemu ljudstvu.⁵⁾ Razlika in obenem tragika tiči v tem, da se to plemstvo ni z nami asimiliralo, ampak da je nasprotno še ono naše domače plemstvo ljudstvu odtujilo. Plemstvo pa je bilo takrat — od ljudskega preseljevanja pa do novega veka — državnotvorni faktor, država pa je kot smo videli bila pri vladajočih ali tkzv. zgodovinskih narodih soodločilni faktor njihovega postanka: ona je naredila iz ljudskih mas določenega teritorija po plemstvu enotno organizirano in upravljano maso, plemstvo ji je vstvarilo skupno občevalno sredstvo, skupni jezik, ter skrbelo, v kolikor se je to skladalo z njegovimi koristmi, za red in blagostanje na znotraj. Tudi plemstvo na našem teritoriju je skušalo vstvariti samostojno organizacijo na zunaj: najprej domače, zadnjikrat 820.⁶⁾ Ta poskus je bil siloma udušen, zavedno domače plemstvo skoro do zadnjega iztrebljeno, ljudstvo razdeljeno mej frankovsko-bajuvarske grajščake posvetnega in duhovskega stanu. To leto je začetek nad tisočletnega suženjstva našega ljudstva, dasi je zadnji korotanski knez slovenskega pokolenja že 25 let prej naredil prostor frankov-

⁵⁾ cf. Gumplowicz, l. c.

⁶⁾ cf. Otto Bauer l. c.

skemu. V tej tisočletni sužnosti so se meje našega ljudstva zožile od toblaškega polja do radeškega razvodja in od Donave do Drave. Slovanski živelj se je ohranil le tam, kjer je bila dana za hrptom zveza (= dotok) z ostalimi slovanskimi plemeni: Čehi s Slovaki in Poljaki, Slovenci s Srbohrvati. Na ta pomnožni slovanski dotok od jugovzhoda sem kažejo tudi lastna imena (pri Slovencih na-ic in-ič), zgodovinski dogodki (slovensko-hrvatska ustaja v 16. stoletju) in pred vsem malenkostne razlike obeh dialektov navzlic samo naravni skupnosti.

Usoda slovenskega ljudstva je šele s tem postala tragična, da je to plemstvo ostalo tuje. Dočim je n. pr. poljsko ljudstvo vstvarjalo dobrine za svoje plemstvo, so ostale te dobrine v poljskih rokah, dobrine našega ljudstva pa so šle v tuje roke in pomagale množiti tuje bogastvo — naše ljudstvo je moralo bogatiti svoje narodne sovražnike, samo pa je komaj, komaj živelo. In ako je poljski plemič vzel najboljše kose sveta kmetu, ter si jih priklopil k ostali svoji zemlji, so ostali ti kosi vedno še v poljskih rokah, pri nas pa so prešle s tem v roke tujca, ki je nemalokrat naselil na njih tujce, svoje rojake.

Vzroke tem dejstvom moramo iskati v vezeh, ki so vezale to plemstvo z nemško državo, oz. nemškim dvorom. Sicer pa je tudi to plemstvo imelo separatistične težnje (Karlman; Erazem Tatenbach-Frankopan), ki so bile sicer identične z interesi njegovega stana, ki bi pa v slučaju realizacije imele najdalekosežnejše posledice.

Tem separatističnim težnjam je pripisovati topli sprejem reformacije. Pred prodirajočim meščanstvom se umikajoče plemstvo je v zadnjem trenutku učinilo našemu ljudstvu historično uslugo: povstvarilo je skupno občevalno vez mej zaslužjenimi ljudskimi masami: skupni slovenski književni jezik. Skupna kulturna vez mej tlačanom in meščanom je bila dana in nad to vezjo je plaval kot protektor plemič. Slovenskemu ljudstvu je naenkrat zasijala kulturna zarja bodočnosti: plemič, meščan in tlačan so našli skupni interes in za ta skupni interes so si vstvarili skupno vez; slovenski književni jezik.

Toda naenkrat je zapihal mrzli veter protireformacije: plemič se je odtegnil, meščan zatajil in tlačan stisnil pesti; slovenski oz. Trubarjev in Boričev jezik pa je postal ne skupno občevalno sredstvo vseh stanov na preostalem slovenskem teritoriju, ampak samo potrebno učno zlo — tujih katoliških pridigarjev.

S protireformacijo je bil potlačen eminenten narodni proces, ki se je ponovil šele tristo let pozneje — v XIX. stoletju. In do takrat je slovensko ljudstvo v splošnem ostalo to, kar je bilo že od 820. sem: masa tlačanov.

Toda duh razvoja piše z železno roko: marljivo meščanstvo je prehitelo konservativno plemstvo v izobrazbi, v gospodarstvu in s tem tudi v politiki: fevdalna plemiška država se umakne uradniški. Toda meščanstvo, ki dobi v tej državi v javni upravi samo dolžnosti a nič pravic, zahteva tudi pravic in jih dobi: uradniška (absolutna) država se umakne ustavni.

To se pravi: kar je v javnem življenju meščanu potrebno ali sveto, se mu pripozna, v kolikor se to strinja z interesi države. Ta javnopravni s posebnimi kvantitativnimi zajamčeni kompromis mej merodajno družbo tega časa (t. j. meščanstva) se imenuje ustava, ki je skicirana v temeljnih zakonih.

In meščanstvo, čigar takratna ideologija se označuje s šlogarjem liberalizma,⁸⁾ je smatralo enakost vseh narodov in jezikov za potrebno in sveto zahtevo ter je to tudi doseglo. Vpliv francoske revolucije je pač očitno.

In v to dobo pade drugi slovenski preporod. Njegove korenine segajo naraj tja do Dalmatina, Bohoriča in Trubarja; ojačile so se posredno s potrebo države, da uradnik razume jezik ljudstva in to v dobi uradniške ali absolutne države: francoska revolucija in Napoleonova na zunaj direktno revolucionarna doba⁶⁾ sta doprinesli tudi svoj delež,⁹⁾ pa tudi Napoleonovi dobi sledeča reakcija, katero odpihne mladostno, krepko in upapolno 48. leto, ki prinese tlačanom kmetom — meščansko gospodarsko svobodo (Hans Kudlich), narodom pa prost oddihljaj. Nasilna njegova poskusna udušitev prinese leta 1867. tudi v Avstriji, torej tudi Slovincem ustavno zajamčeno svobodo in enakopravnost (decemberski zakoni).

S tem je bil na mah storjen konec politične sužnosti slovenskega ljudstva. Seveda bolj na papirju, ker tisočletna grozovita sužnost ni mogla ob svojem koncu še mnogo družega zapustiti kot sužnja — naloga slovenske politike pa je bila, narediti iz kmeta tlačana svoje svobode in svojih pravic se primerno zavedajočega državljan.¹⁰⁾

ad 2. V svrhu lažjega umevanja deducirajmo iz predidóčega odstavka nekatere važna pravila:

a) splošna

1. narod je naravni socialni organizem z individualno kulturo;

2. najpopolnejša oblika tega najvišjega naravnega socialnega organizma je enotna narodna država;

3. povišanje kulture znači povišanje narodne izrazitosti: čim večja kultura, tem težja raznaroditev;

4. Narodnostna ideja se kaže kot čim dalje eminentnejša državotvorna sila v smislu pravila 2:

b) posebna:

Slovinci smo del Jugoslovanov.

⁷⁾ cf. Omladina, VIII. št. 9—10. Iv. Sajovic Socializem in radikalizem.

⁸⁾ cf. Gervinus I, c.

⁹⁾ pri nas: Ilirija, Vodnik! Iz te atmosfere, primnožene še z literarnim, zlasti romantičnim gibanjem, je izšel Prešeren.

¹⁰⁾ cf. o tem silno zanimiva in trajna dela Dr. Dragotina Lončarja (Politično življenje Slovencev, Dr. Janez Bleiweis in njegova doba, Socialna zgodovina Slovencev, o kulturnem žitju in bitju slovenske inteligence pa dr. Prijatelj prvi del Kersnikovega životopisa).

V teh petih stavkih je indirektno naznačena vsa naša zunanja smer za prihodnost, isto tako pa je dana tudi notranja, katerih obeh cilj mora biti: zagotoviti eksistenco slovenskemu narodu. Vprašanje eksistence slov. naroda pa je treba ločiti od vprašanja, ali naj slov. narod v započeti separatistični smeri skuša ohraniti oz. razviti svojo individualnost ali naj se skuša približati nam tako blizu stoječim Srbohrvatom (ožje jugoslovansko vprašanje). Ohranitev individualnosti je kulturno vprašanje, zagotovitev eksistence vprašanje moči, ki se pa da razkrojiti na sledeče sestavine:

1. ali imamo primerno narodno ozemlje;
2. zavarovane meje;
3. primerno življensko silo;
4. primerno gospodarsko silo;
5. primerno kulturotvorno silo,

pri čemur mora primerna naša sila podstavljati vsaj tisto potenco energije, ki je kos narodno protidelujoči sili držati najmanj ravnotežje.

Odgovor na vsa ta vprašanja nam bo dala statistika v ev. zvezi s posebnimi okoliščinami, ki se ne dajo s številkami izraziti. Narodna naša statistika pa še tu ni popolna; vendar pa iz že dosedaj dognanih dejstev lahko naredimo primerne zaključke tako za sedanost kot prihodnost.

ad 1. in 2. Slovenci imamo kompaktno ozemlje, na katerem je naše ljudstvo stalno naseljeno; meri krog 23.000 km² in meji na jadransko morje.¹¹⁾ Ni torej veliko, toda silnega internacionalnega pomena: samo čez to ozemlje in naša trupla¹²⁾ pelje pot svetovne imperialistične Velenemčije Belt-Severno Morje-Adrija, kateremu bi pa potem utegnulo slediti tudi — Črnomoerje.¹³⁾ Mejo temu ozemlju tvori na severu Podravje, t. j. 250 km dolga črta, na kateri se umikamo,¹⁴⁾ zlasti na Koroškem, kjer je nemški val že prekoračil Dravo ter že pljuska ob Karavanke; isto pot preti iti štajersko Podravje, kjer igrajo zlasti v tujih rokah se nahajajoča mesta važno raznarodovalno vlogo, pri kateri se pač uveljavlja pravilo, da si višje razvito gospodarstvo prilagodi primitivnejše. In nas more rešiti samo primeren gospodarski napredek in obdržanje posesti zemlje.

Položaj slovenskega ozemlja je sledeči:

približno $\frac{1}{3}$ je nevarno ogrožena;

Od ostalih $\frac{2}{3}$ sta skoro $\frac{2}{5}$ ogroženi ali od posebnega položaja (Koroško!) ali od otokov, tako, da je odgovor ad 1 in 2 le takrat ugoden, ako

1. s primerno gospodarsko politiko in ev. političnimi sredstvi zavarujemo mejo;

¹¹⁾ Primerjaj: Dr. Slanc Avstrijski Jugoslovani in morje!

¹²⁾ cf. Poznanjske Poljake pod nemško-prusko vlado! (Izborna informativna knjiga o tem: Ludwig Bernhard, Das polnische Gemeinwesen im preuss. Staat, Berlin, 1907.)

¹³⁾ c). Lev Brunčko: »O pangermanizmu« in tam navedeno literaturo! (Dijaški Almanah 1910-1911).

¹⁴⁾ cf. Janko Mačkovišek, Statistika Slovencev, v Slovanskem Svetu, Lubor Niederle 1911.

2. ako absorbiramo, oz. storimo neškodljive tuje otoke.

Od ugodne rešitve teh dveh nalog zavisi biti ali ne biti slovenskega naroda, ker

ad 3. življenska njegova sila je močnejša od naših sosedov,¹⁵⁾ kar potrjuje poleg civilne tudi vojaška statistika: smo najzdravejši narod v Avstriji.¹⁶⁾ Navzlic krepki življenski sili nazadujemo absolutno in relativno: vzrok je izseljevanje, čigar življenska žila so slabe gospodarske razmere v domovini. S primerno gospodarsko politiko odstraniti vzrok in padla bo tudi posledica!

ad 4. gospodarstvo. Slovensko ozemlje leži v Alpah, kjer je rodovitnost srednja, in Krasu, kjer je minimalna. In vendar je ogromna večina (75%) poljedelska. Zato to ozemlje ne more prerediti večje množice ljudi — odtod izseljevanje. (Cf. Jos. Agneletto, Naši Zapiski 1910: to ozemlje ne producira tolika da bi moglo prehraniti s poprečno normalno hrano na njej stanujoče ljudstvo.) Iz znatne življenske sile ljudstva in slabe produktivnosti tal rezultira neskladnost mej množico ljudstva in razpoložljivih dobrin; posledica te neskladnosti je 1. izseljevanje, 2. pritrgovanje v hrani, oboje na račun našega narodnega telesa. Prihodnja smer narodno-gospodarske naše politike bo morala iti: 1. povzdigniti produktivnost zemlje, 2. najti tudi druge vire dohodkov. Ti so: obrt, trgovina, industrija. Ker pa moramo z narodnega stališča gledati na to, da ohranimo zemljo in obenem pomnožimo prebivalstvo, bo smer naše gospodarske politike morala gledati na to, da se

agrarstvo in industrija dopolnjujeta, vzajemno podpirata in si držita ravnovesje.

Dosedanja naša gospodarsko-socialna struktura je sledeča:¹⁷⁾

	poklici			
	1900 na 1000 oseb (v Avstriji)			
	kmetijstvo	industrija	trgovina in promet	javna služba, prosti stan
Nemci	335	383	134	148
Čehi	431	365	93	111
Poljaki	656	148	112	84
Rusini	933	25	17	25
<i>Slovenci</i>	<i>754</i>	<i>134</i>	<i>35</i>	<i>77</i>
Srbohrvati	869	46	38	47
Italijani	501	234	127	138
Rumuni	904	27	25	45

Slovenci zavzemamo torej v Avstriji nekako srednje mesto mej ostalimi narodi, kar je vsekakor lepo spričevalo za naše zmožnosti, ker smo pri približnu vstih razmerah daleko nadkrilili Rusine, Rumune in Srbohrvate, zlasti v industriji. Razvoj Čehov od kmeta pa do vseh poklicev je za narodnost epohalen. Nemci so sicer na prvem mestu, kar pa ne imponira preveč, ker

¹⁵⁾ cf. Janko Mačkovšek, l. c.

¹⁶⁾ Obrambna razstava 1912.

¹⁷⁾ Otto Bauer l. c. pag. 209.

njih razvoj tega stoletja nazaj a ne desetletja kot naš in se je še pred dobrimi petdesetimi leti večina Nenečev, ki je šla v višjo socialno lestvo, pomemčila.

ad 5. Kaj naj rečem k vprašanju, ali imamo Slovenci za narodni obstoj potrebno kulturotvorno silo? Na to vprašanje najsijajnejše odgovore zadnja desetletja, ki po nadtisočletnem premoru tvorijo del od nas samih stvarjene zgodovine. Ali naj se sklicujem na naš socialni razvoj, ko smo tekom par desetletij vstvarili iz lastne moči iz enega samega stana vse za narodni obstoj bistveno potrebne stanove? Ali naj navajam, da smo se, dasi skoro najmanjši slovenski narodič, povzpeli v splošni kulturi v Slovanstvu na izza Čehov prvo mesto? Pismenih ljudi imamo (po 1900)¹⁸⁾

Slovenci	68'53%	
Čehi	93'77%	(Nemci le 91'84!)
avstr. Poljaki	47'52%	
Srbohrvatje	24'80%	
Rusini	21'87%	
Rusi	19'78%	(1897)
Bolgari	28'40%	

Ali naj navedem časopisje, katerega se tiska vsega skupaj osemnajst, mejteni pet (s Štajercem 6) dnevnikov v blizu 130.000 izvodih v narodiču, ki šteje po najnovejšem ljudskem štetju 1,252.000 duš¹⁹⁾ Revije (Veda Čas, Omladina, Naši Zapiski, Lj. Zvon, Dom in Svet itd.), ki so verna priča, kako resno je stremljenje šele desetletja starega slovenskega naroda, stopiti v vrsto tisočletnih kulturnih pionirjev.

In kaj naj rečem o izbornih naših gospodarskih in političnih organizacijah, o izobraževalnih društvih, knjižnicah itd. Kaj o izborni kvaliteti in organizaciji Sokolstva, kaj o Ciril Metodovi družbi, temu živemu spomeniku avstrijske kulture in pravičnosti, pa tudi živemu spomeniku nevsahljive narodne naše požrtvovalnosti, predvsem napredne njegove inteligence, klasične priče, da si pritrugujemo od ust, da bi nasitili svoje hlepenje po kulturnih dobrinah, ki nam jih proži, država samo na papirju.

Tako ljudska kvaliteta kot različne narodno-kulturne institucije in organizacije nam dajejo na zunaj povoljno sliko in vendar

¹⁸⁾ Slovanski Svet l. c.

¹⁹⁾ Podatke o časopisju sem sestavil na podlagi na samonavedbi slonečem Zeitungsverzeichnis-Insertionstarih, Rudolf Mose. Dunaj 151, brez ozira na ameriškansko časopisje. Na podlagi tega imajo dnevniki:

Edinost	8.000 naročnikov.
Slov. Narod	8.000
Slovenec	7.000
Dan	(prej Jutro) 8.000
Zarja	4.000
Domoljub sam jih ima	25.000
Slovenski Dom	3.000.

dvomimo sami nad seboj, nad prihodnostjo svojega naroda. Odkod ta pojav, ta *disens*?

Naša narodnost je mlada, in zato šibka. Tudi številno šibka: 1,262.000 duš. Pa tudi gospodarsko: potomci nekdanjih skoro tisoč let od tujcev in za tujce izmозganih tlačanov. In to mlado kvantitativno in gospodarsko šibko ljudstvo je potisnjeno mej dva historična, gospodarsko, številno in politično močna, že dozorevajoča, v polni svoji moči stoječa naroda, prejšnja svoja dva gospodarja — ni čuda, da se mu sem in tja pošibe še neutrnjena kolena. In da bo mera še bolj polna: to šibko mlado ljudstvo je raztrgano na 6 (reci šest!) provinc! To se pravi: šest različnih postavodajalnih zborov skrbi za njegovo šolstvo (!), gospodarstvo, zdravstvo itd., torej za temeljne splošne ljudske dobrine, predpogoje njegovega gospodarskega, kulturnega in narodnega blagostanja. In izmed teh šestih postavodajalnih zborov je v petih v manjšini; to se pravi: njegovi konkurentje skrbe za njegov gospodarski, kulturni in narodni procvit! Človek bi dvomil nad možnosti tega, ko bi ne bilo to tako krvava resnica sredi Evrope, v kulturni državi,

Odtod vsa naša mizerija: šest različnih šolstev ne mora producirati kulturno enotne mase. Še manje pa narodno zavedne — odtod toliko divergenc, prepira, neplodnega strankarstva. In mej to tako pisano maso naj delujemo enotno s časopisjem, z organizacijami itd. — kje je enotna narodna kultura kot skupna nerazdružljiva narodna vez? Pri takih razmerah se mora vsako večje gibanje razbliniti v lokalnosti, osebnosti — za velike ideje ne more biti tal, zato smo »v malenkostih veliki«!

Vendar nam ni treba obupavati! Imamo kompaktno ozemlje, zdrave ljudske mase, zakon na svoji strani — zedinimo se za eno v danem položaju veliko, dasi le negativno idejo: odpraviti te moreče in dušeče nas razmere! In ta negativna ideja bo nujno rodila pozitivno: koncentracijo vseh narodnih sil za skupni napredek, enotno javnopravno narodno-upravno telo: združeno Slovenijo!

To je izhodišče iz sedanje krize Slovenstva, to je naloga prihodnosti in sedanjosti: ideji Združene Slovenije pripraviti pot ter jo dozorelo realizirati. In potem šele, ko se to zgodi, bomo zamogli govoriti o slovenskem narodu kot »naravnem najvišjem socialnem organizmu z individualno kulturo« — zaenkrat pa je naša dolžnost le, da v tem smislu reformiramo svoj program ter zastavimo vse svoje moči za njegovo realizacijo.²⁰⁾

²⁰⁾ cf. tozadevno resolucijo »Omladina« str. 134, s. 67-8.

MASKE IN PROFILI.

ALBIN OGRIS:

XIV.

FRANK WEDEKIND.

Ako bi bil Wedekind srednje vrsten producent na poprišču dramatične literature, bi ne bilo toliko hrupa, in cenzura in sodnija bi ne jemala občutljivih filistrov tako v zaščito. Rudeči svinčnik je sicer v obilni meri sodeloval pri propagandi njegovih proizvodov, toda publika se je čutila vkljub vsem sceničnim neuspehom vendar tudi nekoliko zadeta, se počasi ujunačila, pripoznala svojo grdobo; jela hvaliti, ga kritizirala, sumničila, opravičevala in napol pripoznala. Gledališča so se morala sprijazniti z Wedekindovimi muhami, nekteri kosi se ponašajo že z zelo visokim številom uprizoritvij, medtem ko nektere nimajo mnogo upanja do gledaliških kulis.

Tako eminenten apostol pa Wedekind tudi ni, da bi ga morali kovati kakor nekateri njegovi privrženci tako visoko v zvezde. On ni niti Aristofan naše dobe in se iz umetnostnega stališča tudi ne more primerjati Wilde-u in Shaw-u, s kterimi vred se rado omenja njegovo ime. V inozemstvu je kakor sploh vse sedanje nemške pesniške korifeje precej neznan avtor. Za Aristofana mu manjka uverjena fanatičnost grškega komediografa, bojovita naivnost in neposrednost, socialni moment, umetniška koncepcija in oni optimizem, ki je vendar gonilna sila pravega satirika, Wilde-ova kultura in psihologia mu je precej neznan, socialno reformatorstvo B. Shawa mu je celo protivno.

Produkt prehodne dobe! Koleba med naturalizmom in impresionističnimi smermi nove romantike, po stilu pointilist. Ljubi majhne, drobne stavke, ni za navidez malopomembne opazke, izbruhe, klice, vsakdanje fraze z ulice, navadne pogovore iz družbe labilnih eksistenc, iz blaznice, bordela in sodnijskih obravnjav in konstruira iz takih pestrih drobtin zgoščeno esenco moderne družbe. Njegovi dialogi so po večini jedernati, dramatično napeti in ekonomični. Prozaični spisi so mojsterski kosi nemške moderne, precizno izdelani umotvori, kakor jih boljših ne zmora morda niti O. Ernst. Njegove pesni bi pa nosile lahko tudi sloviti naslov: *Imprimé sous le manteau et ne se vende nulle part.*

Živimo v dobi sufražetk in seksualnih problemov. Tudi nam Slovencem v zadnjem času ne prizanašajo več te kobilice, čeprav smo menda grozno zdrav narod s 75% poljedelcev. Vsak polizobraženec pozna že z izpod šolskih klopij pol tucata avtorjev, ki se pečajo s ženskim demonizmom. To se že ni dalo več stopnjevati. Zato je iznašel Wedekind novo metodo. On nima navade razcefrati v elegičnih ditirambih nežnih živcev ženske psihe. On je zelo realen patron, nikakor pa metafizik ljubezni. »Die Liebe ist eine Zufluchtstätte für Ofenhocker und Feiglinge. In der grossen Welt, in der ich lebe, hat jeder Mensch seinen anerkannten, reellen Wert. Wenn zwei sich zusammentun, dann wissen sie genau, wieviel sie von einander zu halten haben und brauchen keine Liebe dazu.«

(Kammersänger.) In vendar je ljubezen centralna točka Wedekindovega pisateljvanja. Seveda le fizična ljubezen, telesno razmerje, spolno razmerje z vsemi njegovimi radostmi in bolečinami, peklenškimi mukami, nebeškim hrepenenjem, upajočim koprnjenjem in gabno prenasičenostjo. Svetlih strani vidi Wedekind na tem problemu malo, njega mikajo zmote, perverzности, temni kotički in dvoumne situacije. In pri tem ne govori v stilističnih frazah decentne grnjenosti, temveč pove vse v robatem in direktnem jeziku, ki ga rabijo slavni njegovi »junaki« v svojem miljeju. Nekteri mu štejejo to zelo v zlo, nekteri so mnenja, da se kot realist mora posluževati kosmatih cvetk iz predmestne spelunke, ako naj bo umotvor popoln. Občinstvo to navadno ogorči, režiserji in dramaturgi črtajo in drama se vkljub temu izžvižga. Umetnost to najbrž ni. Ako se pokaže človek v vsi svoji revni nagoti, ni več treba lascivnih komentarjev in dvomnostij. In v dvomnostih je Wedekind zelo bogat. Ni veliko čudo, če misli upotem cenzor, da mora varovati brunnega meščana pred pohujšanjem, kajti on se oficialno nima brigati za umetnika in njegovo umetnost, njegova dolžnost je skrbeti za mirno vest in sladko spanje davke plačujočega obiskovalca gledališč. Wedekind je posvetil s »Cenzuro« ljubeznjivim državnim funkcionarjem sicer popoprano lekcijo, ali to so le stereotipične fraze iz večnih pritožb šikaniranih poetov.

Seksualni problem, posebno pritažene in komaj zavedne nagone, rešuje Wedekind v novel. zbirki »Feuerwerk« in v večini svojih komedij in »Zalouer«. V »Feuerwerk« pripoveduje večinoma lastne doživljaje, lastno osebo vedno središču, z izbranimi lakoničnimi besedami, dramatično kratkostjo, precizno in umetniško koncepcijo in dikcijo, tako da bodo ohranile te kratke povestice trajno vrednost. Najboljši izmed njih je še »Rabbi Esra« kjer pripoveduje oče hebrejec svojemu sinu zgodovino svoje ljubezni. »Denn du sollst nicht gehen zu Weibern, die den Sinnen gefallen, sondern zu Weibern, die dem Herzen gefallen.« In Esra je vzel Leo, hčerko Hesekiela. »Sie war ein Mädchen wie ein Schatten auf einer Fensterscheibe, man hätte sie können nehmen als Lampenschirm, aber ich habe sie geliebt, weil ich mir habe gedacht, sie wird mich erretten vor mir selbst.« Dve leti sta uživala ljubezen »aber sie schmeckte nicht süsser als wie die Medizin schmeckt dem Kranken. Und so nahmen wir sie, wie man nimmt Medizin mit geschlossenen Augen und Würgen im Hals und nicht mehr, als der Arzt hat verschrieben.« Lea je umrla in Esra je proklinjal Jehovo, da ga je izročil zopet mesovnemu poželenju, šel v puščavo, vžival ljubezen, kjer jo je dobil, in našel, da je zdrava. Moses, und wenn du mir bötest eine halbe Million, ich möchte sie nicht nehmen um diese Erkenntnis, dass die fleischliche Liebe nicht ist Teufeldienst, wenn der Mensch die Pfade wandelt, die ihm der Herr gewiesen, weil er zwei Menschen hat für einander geschaffen aussen und innen, an Leib und Seele.« Tedaj je vzel Esra Saro, hčerko Mardohejevo »prüfte ihr Herz und Nieren und fand, dass ihr Herz war der Bruder zu meinem Herzen. Und in der Hochzeitsnacht, Moses, mein Sohn, in der Nacht, der du verdankst dein Leben, da habe ich erkannt, dass ihr Leib war der Zwilling zu meinem Leib und habe gelobt den Herrn.« Wedekind zastopa povsod pravice zdrave sek-

sualnosti in se poslužuje vseh pripomočkov, da diskreditira gnjilo spolno moralnost. V posameznostih se čuti nietzschejevski odpor in smelost. Nietzsche je propovedoval moralo lepote in abstracto, Wedekind jo aplicira na konkretnih osebah.

Sodobno gibanje za matersko zaščito in seksualni pouk gresta za istimi cilji, ali Wedekind se varuje pridig in moralistnih sentenc. Njegov skeptični amoralizem ne pozna razlike med moralno dobrim in slabim, ampak le zle in koristne posledice človeških dejanj. Lastno zakonsko življenje pisateljevo tvori velikim delom realno podlago.

Pristna, nenašminkana ženskost je ideal, ki ga pa ne opisuje niti ne omenja. Wedekindova mnenja o ženskem vprašanju so radikalna in modernemu sufrazetstvu diametralno nasprotna. To gibanje mu je »eine Heuchelei, deren Bekämpfung eine der heiligsten Aufgaben unserer leider so weibisch-jämmerlichen Frauenbewegung sein sollte.« . . . »Der Frauenbewegung gehört ja ohne Zweifel die Zukunft, doch wird sie nur leider durch die Hässlichkeit ihrer Vorkämpferinnen entwertet. Was können die hässlichen Mädchen in dieser Welt denn Besseres tun, als dass sie für die Naturrechte schöner Frauen arbeiten! . . . In der Verabschauung der Frauenfrage durch eine schöne Frau spricht sich nur ihr Stolz auf ihre Schönheit aus« . . . »Solange ein Weib unter Gottes Sonne noch fürchten muss, Mutter zu werden, bleibt die ganze Frauenemanzipation leeres Geschwätz.«

Žena kot princip pogube in uničenja, demonična amazonka ali mistična sfinga mu daje sujet za dve tragediji, (ki sta vsebinski in tehnično neločljivi), za *Erdegeist* (Lulu I.) in »Die Büchse der Pandora« (Lulu II.). Akoprem tudi sicer ne povišuje svojih »junakov in junakinj« nad nivo intelektualnih bestij, je vtelesil v »Lulu« prototip animaličnega seksualnega egoizma, prasovražnika moškega rodu. V teh dveh dramah so zgrnjene vse stopnje ženske svojstvenosti, vse njene skrite misli in starosti, zdaj v harmoničnem skladju, zdaj v divjih disharmonijah, ki so povsod taiste in večne, najsi bo že v aristokratsko umetniških krogih ali v bordelih. Neskončna borba med možem in ženo je potencirana v tragično usodnost, kjer se antagonizmi ne dajo ublažiti, ampak zrastejo po postopnem povstranju v gigantične dimenzije. V tehničnem oziru se da na drami marsikaj grajati, scenično se nekteri prizori morda odvrtni. Radi pikantnosti je ni treba čitati, ampak kdor ni kakšen »Sittlichkeitsschnüffler« se bo premotal skoz njo s precejšnjim umetniškim užitkom.

Wedekindove scene so kot one turobne slike na pizanskem Camposanto. Naša doba je itak že prepojena z vsemi mogočimi pesimizmi. In vrhu tega slika on bedo še ekstra sivo na sivem, kakor da živimo med samimi izvrženci. Razume se, da morajo biti osebe njegovih dram včasih le sence, abstraktne karikature. Tendenca prevladaje notranjo razvojno logiko. Hipertrofični parodizem, ki operira vsak hip s cinizmom, ironijo, lascivnimi dvoumnostmi in grotesknimi opisi škoduje umetniškemu užitku srednjevrstnega gledalca, ki išče tudi v najmanjši stvarci kakšno čuvstvo, ki ga pa Wedekind skoraj dosledno preganja.

Kljub vsem sumničenjem je verjetno, da so vodili Wedekinda zgolj umetniški motivi. Plastika njegovih dialogov in njih pretresujoča vsebinska koncentracija se ne dado vreči na papir kakor feljton. Takšne situacijske komike in poetskih fantazij ni zmožna vsaka druga cerkvena luč. Njegova tehnika zna privedi režiserja sicer do obupa, vendar je pokazal, da ume tudi oficialno tehniko do popolnosti. Povsod se čuti pila in rezbarska potrpežljivost, da, nekateri dialogi so srednji inteligenci sploh nedostopni, tako kratka je formula psihološke situacije.

Njegova teorija lepote ima svoje zanimivosti in svojo sofistiko, ktere tu ne moremo prereševati kakor tudi ne njegove pubertetne psihopatologije. Naj zadostuje opomba.

»Šole« Wedekind nima. Mnogo aposteljev moli sicer k svojemu proroku, a ne sledi mu nihče. V gotovem oziru je Ibsenov epigon, kar so mu pustili Shaw ali Wilde, ali Przybyszewski, paberkujočih pigmejev je pa legijon. Aere perennius njegovi umotvori ne bodo, pač pa kulturne in umetniški dokument za dolgo dobo.

Glavna Wedekindova dela so:

Die junge Welt (komedija), 1890, Der Erdgeist (tragedija, 1895), Frühlingserwachen (otročka tragedija 1891), Mine-Haha 1901, Marquis v. Keith 1901, Die Büchse der Pandora 1902. So ist das Leben 1902, Hidalla 1904, Feuerwerk (novela) 1905, Totentanz 1906, Musik 1907, Franziska 1912. Razum »Die Büchse der Pandora« (Cassirer, Berlin) in »Hidalla« (Etzold u Co. Monakovo) je izšlo v založbi Albert Langen. Monakovo. »Zbrani Spisi«, 6 zvezkov. G. Müller, Monakovo.

HUGH S. ELLIOT.

(Prevod iz angleščine.)

O MODERNEM VITALIZMU.

(Konec.)

Ta točka nam nudi lep slučaj za propozicijo, ki jo hočem na kratko razložiti, namreč, da so vse ideje o duhu, duši i. t. d. v resnici materialistične. Glede »vitalne sile« je materialnost očitna zadosti. Sila mora delovati v eni ali drugi smeri, t. j. njen izvor se mora nahajati v prostoru. Še več, ta izvor prihaja od materialnih atomov, kajti akcija in reakcija sta enaki in nasprotni. Na kratko, karkoli naj rečemo o tej stvari, njen značaj se izkaže vedno materialen in če ji vzamemo vse materialne lastnosti, ne vemo povedati o nji prav ničesar, niti tega, da sploh obstoja.

To me privede do druge točke. Kakšne dokaze imamo za njeno existenco? Odgovor je čisto odločilen in neoporekljiv kakor le more biti. Vsi pozitivni dokazi za »vitalno silo« obstoje v ponavljanju težkoč in nedostatnosti čisto mehanične razlage. Čudna lastnost človeške narave je, da si ljudje nikdar ne morejo priznati, da ne morejo najti rešitve kakšnega filozofskega vprašanja. Ako ne najdejo istinite rešitve, se zadovolje z verbalno translacijo. Ako ne vedo, kako učinkujejo mehanični zakoni v vsaki podrobnosti, govore o nedostatnosti mehaničnih zakonov in filozofirajo o »vitalnih« zakonih, kakor da so

odstranili težkočo, ko so ji dali novo ime. Molière je mojstersko parodiral to čudno zmotljivost v svojem *Malade Imaginaire*, kjer pravi zdravniški učenjak, ko naj razloži soporifične učinke opija, da pohajajo od soporifične moči, ki leži v opiju.

Pripustimo dejstvo, da ni kakoršnegakoli neposrednega dokaza za vitalno silo, ki bi bil neznan našim naravoslovcem in kemikom. Naravoslovci so nas pitali zares kakor Molièrov doktor z mnenji, da pohajajo življenjski pojavi od neke vitalne sile. Ko pa niso našli te sile nikoli v svoji fiziki, ni čisto jasno, zakaj da poučujejo biologe. Ako nam razlagajo svoje mnenje na podlagi skušenj, jih spoštljivo poslušamo, prodajajo-li pa svoje praznoverje v izmišljena dejstva, ki jih niso nikoli videli, ne pripisujemo njih besedam večje važnosti ko onim vsakega izobraženca, ki nikjer ni strovnjak. To nas spominja le na konhologa, čigar študije so ga privedle k formulaciji nove socialistične teorije. Če bi trdili biologi, da so naravoslovci čisto napačno razložili radij in da izvira radioaktiviteta le iz neke radioaktivne sile, bi se sprejelo njih mnenje težkoda z navdušenjem. Hočejo pa nestrokovnjaki rešiti najtemnejša vprašanja filozofične fiziologije z enako površnostjo, se more samo reči, da oni niso našli odgovora na problem in da niti ne slutijo, za kaj da gre.

Medtem ko ni pozitivnih dokazov za obstoj vitalne sile, je vse polno »indirektnih«. Oni vsi se vrte okoli težkoč, ki se zoperstavljajo mehanični razlagi. Jaz teh težkoč nikakor ne podcenjujem. Da se vrši čudapolni kompleks človeškega mišljenja in delovanja samo po operaciji taistih vzrokov, ki jih poznamo v neorganičnem svetu, to je stvar, ki je na prvi hip res težko pojmljiva. Ampak dejstvo, da še ne moremo popisati neposrednih vzrokov vseh vitalnih pojavov, po mojem mnenju še ni argument za njih »vitalno silo«. Toda pogledjmo podrobno nekaj specialnih težkoč mehanistične interpretacije.

Dr. McDougall povdarja zelo, da je mehanizem nezdružljiv s teleologijo. Življenje, pravi, se označuje s smotri in cilji, mehanizem pa ne pozna smotrov. Iz mehanične igre slepih močij se ne razvije svet, ki je kakor naš poln smotrov in stremi za cilji. Izraziti moram svoje začudenje, da more tako učen pisatelj kakor Dr. McDougall napisati takšne argumente, kajti njih očitvidna jalovost more njegovi vzljubljeni stvari le škodovati. Vsekakor pa se podam rad tudi na ta tla, ako so odvisni vitalisti od takšnega sklepanja.

Darwinova teorija o prirodni selekciji je pokazala, kako se dosežejo »smotri« v biološki sferi s čisto mehaničnimi sredstvi. Vsak organizem se prilagodi svojemu okrožju. Evolucija prilagoditev spopolnjuje, t. j. prilagoditev je »smoter« evolucije. Ta smoter se izvrši vendar s čisto naravnim procesom — z iztrebljenjem vseh neprilagodljivih vrst. Dr. McDougall ugovarja: »Samo Neo-darwinistična in Weismannova šola zagovarjata še vseveljavnost načela prirodne selekcije za razlago biološkega razvoja, mnogim izvrstnim biologom se pa zdi ta misel nesprejemljiva.« Naj že smatramo prirodno selekcijo za občno veljavno ali ne, nikdo ne ugovarja temu, da dejanski pospešuje prilagoditev; nikdo ne zanika, da vodi vkljub svoji slepi mehaniki v delovanju k rezultatom čisto smotrenega značaja. Z drugimi besedami, ona izraža teleolo-

gičnost z mehanističnimi izrazi in zavrača Dr. McDougallovo trditev, da je smoter svojevrstna stvar in se ne strinja z mehanističnimi razlogami. Toda nadaljujmo. »Čeprav sprejememo neo-darwinistični nauk, predpolaga vendar njeno veliko eksplanatorično načelo, prirodna selekcija, borba za obstanek med organizmi. In ta borba... je bistveno teleologična.« Dr. McDougall se vrača večkrat k temu argumentu in pravi, da pozabljajo oni, ki govorijo o mehničnem delovanju naravne selekcije, borbo za obstanek »ki je bistveno psihična borba in predpogojuje voljo do življenja«.

Dr. McDougall je celo vprašanje gotovo napačno razumel. Vzemimo razvoj listnaste žuželke vrste *Kallima*. Čimbolj je podobna suhemu listju, tem manj pride v nevarnost, da jo požrejo ptice. Vse listnaste žuželke, ki ne izgledajo kakor suho listje, kmalu zapazijo ptice in jih požrejo, tako da ne zapuste zaroda. Samo žuželke, ki se ne razpoznajo od suhega listja, se ohranijo in zapuste zarod, ki bo imel tim večje življenske ugodnosti, čim večja bo njega sličnost s suhim listjem; odtod evolucija v smeri vedno naraščajoče podobnosti s suhim listjem. Kje sodelujeta tukaj »borba za obstanek« in »volja do življenja?« Pri žuželkali ne moremo govoriti o psihičnih činiteljih.

Naravna selekcija ne samo ne zahteva psihičnega činitelja, ona njegovo možnost izrecno izključuje, kajti žuželka se ne bori zato, da izgleda kakor suho listje, ona se pri tem niti ne ponaša s kakšno »voljo do življenja«. Teorija naravne selekcije pomenja, da je popolnoma impasivna. To velja še v večji meri za rastline; tukaj navajanje »psihičnega činitelja« situacijo nesorazmerno komplicira, medtem ko vprašanja ne razjasni prav nič. Vzemimo n. p. cvetlični vonj po mrhovini, kakor ga imajo *Arum* ali *Stapelia*. Ta vonj odvrča vse obiskovalce razven muh, ki ljubijo mrhovino, ki edine prenašajo prašek teh cvetlic. Cvetlice, ki v teku razvoja niso razvile vonja po mrhovini, niso privabile muh in so ostale brez sadu, medtem ko so bile one, ki so dišale najbolj po mrhovini, gotove, da obrode sadove in se razmnožijo. Absurdno je trditi, da se bore te cvetlice neprestano za duh po mrhovini.

Dr. McDougall uporablja taisti argument za individualni napredek in razvoj vrst. Ker ne more razumeti vzrokov napredka, pravi da »skuša dobiti embrio gotovo obliko in strukturo, da premaga mnoge težkoče, ki se mu stavijo na pot«. Malo sitno povpraševati venomer po dokazu in vendar se niti ne omenja. Vprašanje je: Zakaj se razvija embrio? Mogli bi odgovoriti »potom elektrike«, »z božjo pomočjo« ali »z lastnim trudom in iz lastnega nagiba«. Vsaki teh odgovorov je tako dober kot drugi. Ampak čemu bi se sramovali povedati, da ne poznamo vzrokov njegovega razvoja? To je prava resnica in jaz ne morem razumeti, kaj da pridobimo z dvoumnimi frazami, ki ne povedo absolutno ničesar, čeprav zvenijo zelo pretenciozno.

Kar se tiče teleologije, moramo pripomniti, da smatramo lahko vsak naravni pojav za teleologičen. Mogli bi reči, da se vrti zemlja zato okoli osi, da so vse njene strani enakomerno deležne solnčne svetlobe. To je brezdvomno učinek rotacije, in vsak učinek se da spraviti v teleologični kalup, ako gledamo stvari od strani. Mi rabimo besedo »smoter« predvsem za dogodke, ki se tičejo našega življenja ali naše sreče. Takozvani »teleologični« dogodki

so v resnici ena stran navadnih mehaničnih dogodkov. Vzemimo primer. Ohlajena voda zmanjšuje svoj volumen do 4° in ga nato povečuje, dokler ne zmrzne. Učinek tega je, da se napravi najprej na površini ledena skorja. Ako bi zamrznila voda, kakor mnoge tekočine, prav do dna, bi jeli zamrzovati naši ribniki in jezera na dnu, dokler bi se ne spremenila vsa voda v solidno ledeno maso. Mnogi ljudje vidijo v tem »najdobrodelnejšo previdnost narave«, kajti ako bi bilo drugače, bi poginile vse ribe, medtem ko prežive lahko pod nepredebelo ledeno skorjo. To je obratni teleologični pot stvarij. Mehanični pot je zelo različen. Ako bi zamrznila jezera popolnoma, bi ribe ne poginile, kajti tedaj bi jih tam sploh ne bilo. Naše neorganično okrožje dopušča samo razvoj gotovih prilagodenih življenskih oblik. RIBE so se prilagodile okrožju potom naravne selekcije, ne okrožje ribam potom dobrodelne previdnosti. Ampak, kakor sem že rekel, marsičemu se da ogrniti teleologični videz, ako se vzame od napačne strani. Takega nasprotstva med mehanizmom in smotrenostjo ni, kakor jo vidi Dr. McDougall. Dodajmo še par primerov.

Dr. McDougall zatrjuje z velikim povdarkom, da v neorganični naravi ni stvarij, kakor so »stroji«. »Mi ne moremo pokazati nobenega stroja, ki bi ne vteleševal človeškega smotra in inteligence; neorganična narava ne proizvaja strojev najenostavnejše vrste.« Na kratko, obstoj stroja pomenja »vitalno« in »smotreno« vstvarjenje. Ali kaj pomeni stroj? On je sredstvo za transformacijo snovi in energije. Ljudje seveda ne delajo strojev kakor za prosep svojega življenja in sreče, t. j. vse od ljudij napravljeni stroji so »smotrenega« pomena. Ampak to ni bistven znak; bistveno dejstvo stroje je transformiranje moči. Teleologični značaj je subjektiven, on izvira iz gotovega stališča, ne pa iz stroja samega.

S pomočjo teh dejstev bi mogli definirati zemljo kot stroj, ki lovi meteorite, kajti leti dežujejo neprenehoma v zgornjo našo atmosfero. Njih solidna snov se vplini in njih motorična energija se spremeni v toploto. Ako bi morali sestaviti stroj, ki bi lovil meteorite, bi si ne mogli izmisliti boljšega kakor je zemlja. Ampak McDougall bi odvrnil, da je brezpredmeten. To je odvisno vse od našega stališča.

To za človeški obstoj res nima mnogo pomena, mnogo pa za meteorite in iz njihovega stališča je zemlja vsaj ravno tako smotrena, kakor vislice za tolovaja. S trditvijo, da v neorganični naravi ni najti strojev, je mislil Dr. McDougall na kakšne parnike, ki gotovo ne stojijo slučajno okoli. Po mojem mnenju mi res ne nahajamo parnih strojev ali motorjev, pa č pa stroje, ki so žnjimi identični glede strukture in funkcije. Praviti, da ne nahajamo parnih strojev pomenja samo, da ne nahajamo človeških izdelkov tam, kjer ni človeštva — kar je brezpotreben truisen.

Ravno tako bi mogli smatrati za stroj luno, ker povzroča morsko plimo in oseko. Solnce je eminentno smotren stroj, ako se oziramo nanj raz to stališče. Ali ne povzračajo njegovi žarki izhlapevanja vode in formacije oblakov? Ali ne nesejo od solnca povzročeni vetrovi oblake nad celino, da padejo tam kot dež na zemljo in jo oplodijo? To vse je bistvo stroja. Solnčna toplota

se spremeni v delo, ki obstoji v vzdiganju tisočerih ton vode iz oceanov v zrak, v prenašanju nad celino in ondotnem škropljenju v obliki dežja. To je stroj velikanskega pomena za človeško in vse drugo življenje. Mi ga moramo smatrati po volji za smotrenega, toda ne pozabimo, da se dogaja vse to izrecno potom mehaničnega delovanja slepih močij.

Ako pravi nadalje Dr. McDougall, da ne nahajamo v neorganični naravi prav nič, kar bi bilo podobno rastenju ali množitvi, pomenijo to le, da ne nahajamo v neorganični naravi lastnostij, ki so svojstvene organski snovi, resnica, ki se kontroverze ne tiče bolj kakor če rečemo, da kamen nima lastnostij vode.

Ko je končal Dr. McDougall obrambo animizma, jame napadati mehanizem. Njegovo početje spada k neki glavni vrsti argumentacije. Izbere nekaj gotovih dejstev, opozarja, da mehanistično še niso objasnjena in sklepa, da jih zato mehanizem ne bo mogel razjasniti nikoli. Neverjetno je, pravijo vitalisti, da so povzročena ta in ona komplicirana delovanja mehanično. Po taisti izrecni ali zamolčani logiki sklepajo divjaki, da je ura živa. Mislim, da sem povedal dovolj, kako jalovo je tako sklepanje. Navajana »vitalna sila«, ki naj stvari razjasni, je le ovinek v zadregi, ko bi se moralo reči, da se je zgodil čudež, da se je vstvarila energija ali da se je brez vzroka spremenila smer gibanja. Kajti mi ne poznamo ničesar ko izhod od mehaničnih načel. Navajanje »vitalne sile« je le verbalna megla, da zagrnejo vitalisti nerazumljivost od njih zatrjevanih dejstev. Ako se toraj sklepa, da mora biti mehanizem napačen, ker ni verjetno, da bi pohajala gotova zavozlana dejstva od mehaničnih vzrokov, morem samo odvrniti, da je še bolj neverjetno, da bi bila ta dejstva nepovzročena. Zavozlanost dejstev se ne razjasni z zanikanjem povzročnosti! Mi vsi se spominjamo Hume-jevega argumenta proti čudežem: da je namreč verjetnejše, da je bil dokaz napačen kakor da so zatrjevana dejstva resnična. Tako je v slučaju kompliciranih pojavov verjetnejše, da so povzročeni od komplicirane mehanične akcije nego da sploh niso povzročeni.

Na vsak način pa si ne morem kaj, da ne opozorim na neko vrsto kompliciranih »dejstev«, ki se po Dr. McDougallovem mnenju ne skladajo z mehanizmom, namreč na ona, s katerimi se peča Društvo za psihološke studije. Dr. McDougall pripominja triumfalno, da se mora mehanizem vsak hip umakniti teorijam omenjenega društva. Soglašam popolnoma s tem stališčem; ako društvo za psihološke studije dokaže svoje trditve, opustim mehanizem. Ampak Dr. McDougall prinaša še kot ugovor proti mehanizmu, da odstranja od naših mislij vsako možnost takšnih dejstev, kakor jih zatrjuje društvo. Ko pa pripoznava da »dokazi za ta dejstva niso takega značaja in take oblike, da bi mogli prepričati vsakega nepristranskega opazovalca«, je nelogično, navajati omenjena dejstva kot protidokaz proti mehanizmu. Ako je to dvoje nezdržljivo, in jaz sem preverjen, da je tako, je najboljše, da se društvo kakor hitro mogoče razpusti, kajti ono hoče z glavo skozi zid in skuša dokazati, kar je že zavrženo. Noben mehanist se ne bo bal primerjati društva za psihološke studije in mehanizem, pač pa se bo zelo zabaval, ako čita n. pr. Dr. McDougallovo opombo na str. 348:

»Če vam umrje intimen prijatelj, zvežite peresnik in papir in denite to v stekleno posodo. Kadarkoli se obrnete potem v mislih ali ustmeno na rajnega prijatelja, kakor da je v vaši bližini, se vzdigne peresnik in napiše na papir razumne odgovore na vaša vprašanja.«

To se še žalibog ni dogodilo, pač pa se pripeti nekaj prav sličnega.

»Peresniki napravijo res nekaj, kar je podobno od mrtvecev pisanim poročilom, ampak v opazovanih slučajih drži in vodi pero živa oseba, ki sicer ne ve za kaj gre in ne ve o napisanih mislih. Dejstvo, da vodi pero roka žive osebe, neznansko otežkočuje razlago napisanega, toda ne škodi bistveno sklepom, ki iz njega sledijo.«

Kaj takega ne potrebuje komentarja in služi le za primer, do kakšnih ekstremnostij prihajajo vitalisti, ko iščejo argumente proti mehanizmu.

Velik filozof je rekel: »Nur durch Werden wird das Gewordene erkannt« in ako se oziramo na zgodovino mehanizma, moremo najti v njej ideje o njegovi bodočnosti. V poglavju »Razvoj filozofije« moje knjige o profesorju Bergsonu sem skušal pokazati, da je bila edina činjenica v filozofiji, ki se je izkazala s stabilnostjo, tendenca v smeri materializma in mehanizma. Razložil sem na široko, kako je bila vera v materializem v vsaki dobi natanko proporcionalna doseženi kulturni višini. Ker se nikdo iz mnogih člankarjev, ki so pisali proti moji knjigi v revijah in časnikih, ni upal dotakniti tega mnenja, more obveljati brez daljšega. Ravno tako ni dvomiti, da se nagibljejo nekulturna plemena bolj k animizmu kakor omikana. Vera v duhove, duše i. t. d. pada kakor raste civilizacija in zginja med omikanci kakor se spopolnjuje vzgoja. Najmanj vere nahajamo pri najomikanejših. Praktično verujejo v si neomikanci v duhove, kakor n. pr. velika večina polizobraženih višjih in srednjih slojev; samo med biologi in fiziologi, ki imajo največ ugodnostij za proučevanje, naletimo na največjo razliko v mnenjih. Nič manj se ne sliši v zadnji dobi, da mehanizem poslednja leta upada. Vendar mislim, da se ne motim, ako to zanikam. Kar je upadlo, je njegova propaganda. V filozofskih in fizioloških krogih zavzema mehanizem večje mesto nego, kedaj prej v XIX. stol. Dr. Mc. Dougall jih našteva mnogo, ki so se oprijeli v poslednjih časih te ali one oblike materializma: Fechner, Paulsen, Wundt, Ebbinghaus, Münsterberg, Höfding, Ribot, Huxley, Spencer, Tyndal, Romanes, Lewes, Bain, Bosanquet, Lloyd Morgan in Stout, izdajatelj »Mind«-a. Tem se pridružuje mnogo drugih in skoraj vsi ali ves Bedrock-ov izd. komite kakor tudi imena Sir Ray Lankester, Haeckel, Weisman, Karl Pearson in 90 odst. fiziologov, ki imajo opravka z živčnim sistemom. Menim, da bi Dr. Mc. Dougall pritrdil aforizmu: »Vera v mehanizem je zelo razširjena v slojih, kjer je naobrazba največja« (razven med mistiki); »Vera v vitalizem je zelo razširjena v slojih, kjer vlada največja nevednost«. Kajti on priznava »da je zgodovina moderne fiziologije zgodovina neprestanega zmagovanja mehanističnega naziranja o procesih živega bitja nad vitalistično in teleološko razlago.«

Popolnoma dokazano je, da je refleksno gibanje čisto mehaničnega značaja. »Odkritje materialnega mehanizma, povzročujočega navidezno smotreno refleksivno gibanje, je izpodneslo tla vsem onim, ki bi hoteli trditi, da so spinalni refleksi v kakšni psihični zvezi.« Dognano je toraj, da sloni celi možganski in živčni sistem na načelu refleksa, ter da obstoji iz mnogih živčnih

vlaknen, ki so natanko enaka z refleksnim lokom. To je predvsem, kar jači vero v mehanizem med fiziologi.

Naj zberem argumente proti vitalizmu v vrsto dvanajsterih propozicij Vsaka izmed njih je razven zadnje, nepobitna in zastopa gotova dejstva:

1. Primitivni narodi pripisujejo dogodke, ki jim ne vedo najti mehničnega vzroka, animističnemu vzroku.

2. Vsi narodi razlagajo dogodke, ki niso mehanično jasni, z animističnimi razlogi.

3. V tej meri, kakor je osvetlila znanost eno vrsto dogodkov za drugo, se animistični razlogi niso obnesli nikjer. V vsakem slučaju se je izkazal mehanični razlog.

4. Dandanes vladajo animistični razlogi le še v neobdelanih sferah.

5. Kakor v preteklosti je edini njih dokaz trditev, da mehanične razlage še niso dokazane.

6. Dozdaj se še ni našel direktni dokaz za obstoj vitalne sile. Fiziki in kemiki je ne poznajo.

7. Dokazano je, da je refleksno gibanje mehanično.

8. Ves živčni sistem obstoji na refleksnem načelu in je očitvidno mehanične narave.

9. Predno se je dognala mehanična narava refleksnega gibanja, se je smatralo ono za vitalistično.

10. Vitalizem predpogojuje vstvaritev energije ali snovi. Dokazano je, da je to nemogoče.

11. Vera v vitalizem je v vsaki družbi proporcionalna ignoranci, ki vlada v njej: vera v mehanizem je omejena skoraj na učenjake, predvsem pa na fiziologe, ki so o dejstvih poučeni.

12. Vitalizem je brezsmiselna in spačena koncepcija. On težkoče zahaljuje, mesto da jih razjasni.

Imel sem namen, obravnavati po splošnih argumentih o vitalizmu z specialnimi vitalističnimi teorijami raznih filozofov. Ko pa primanjkuje prostora, se moram omejiti na razvijanje mojega načrta. Videlo se bo, da so vsi njih argumenti identični z razloženimi ali pa lahke variante.

Hans Drieschovi dokazi za vitalizem so odvisni v prvi vrsti od (že omenjene) teorije, da se da ustaviti spreminjanje potencialne energije v kinetično v organizmih samo iz sebe. Njegov drugi in tretji dokaz slonita na težkočah mehanizma. Razvijati mehanistične hipoteze in jih potem pobijati pomaga morda preganjati dolgčas, ampak to po mojem mnenju še ni »dokaz za vitalizem«.

Helmholtzovo teorijo o Panspermiji je razvil Arrhenius v teorijo, ki izhaja od podstave, da je »življenje« fundamentalno dejstvo, koordinirano s snovjo in energijo in kot one večno. Teorija se giblje med mnogimi zelo velikimi težkočami, najglavnejša izmed katerih je, da je prejšnje stanje zemlje izključalo možnost življenja. Zato sklepa, da je padlo življenje na zemljo v astronomično nedavni dobi s pomočjo svetlobnih žarkov in da pada še zmirom.

Profesor Minchin se je pred kratkim izrazil, da bi mogli biti tako zvani Chlamydozoa ona organična telesa, ki so prinesla življenje na zemljo in kontrastira Arrheniov vitalizem z Lankastrovim. Prof. Minchin je avtoriteta, ki ga kot drugi zelo spoštujem in ako smatra Arrhenijevo teorijo za razumljivo, mu ne oporekam. Ampak to nima z vitalizmom nič opraviti. Chlamydozoa so prav lahko prišla na zemljo na omenjeni način, ne da bi to mehanizmu le količkaj škodovalo. Ugovori proti tej teoriji so jasni. 1. Mnogokaj govori zoper začetek življenja na zemlji sedaj de novo, kakor to zatrjuje teorija. 2. Teorija je čista spekulacija brez najmanjšega dokaza. Pripomniti se mora, da misli prof. Minchin le na postanek življenja, ako zanika dogmatnost vitalizma oz. mehanizma in se ne dotika fiziološkega vprašanja, na katero se ti izrazi nanašajo in kjer mrgoli dokazov.

Življenje je vezano predvsem na protoplasma, strukturo, ki obstoji iz kompleksa kemičnih snovij. Po Sir Ray Lankestrovem mnenju je Plasmogen najkompliciranjša snov, s katero je zvezano življenje. Ko je bila zemlja v razplinjenem stanju, je bilo število kemičnih snovij zelo majhno. Tekom postopnega ohlajenja so se združili elementi v vse mogoče nove kombinacije in število snovij je ogromno naraslo. Tekom nadaljnjega ohlajevanja in pod gotovimi fizičnimi pogoji, ki jih ne poznamo, so se jele pojavljati kompleksnejše kombinacije s pomočjo ogljika, dokler ni prišlo do proteinov in do plasmogena in posebne fizične in kemične lastnosti teh sestavljenih snovij tvorijo to, kar imenujemo sedaj vitalno. To je gotovo najenostavnejša metoda za razlago početka življenja in kjer, kakor to dobro pripominja prof. Minchin, nimamo nobenega dokaza, moramo smatrati verjetnosti za najenostavnejše pripomočke. Ali to je gotovo le spekulacija, ki sloni na podstavi, da so bile dobe, ko so dovoljevali fizični pogoji le obstoj elementarnih sestavin. Ako so se nahajali v preteklosti v vseh časih kraji v vesolstvu, kjer bi mogle obstojati kompleksne sestavine, bi bilo življenje večno. Mehanistično stališče zatrjuje, da so »vitalni« pojavi le posebne kemične in fizične lastnosti gotovih snovnih sestavin v protoplasmii. Mehanista zanima vprašanje o prvih pojavih proteinov na zemlji ravno toliko kakor prvi pojav žveplene kisline ali druge sestavine. Ako bi pa moral že izbirati eno ali drugo iz spekulacij, moram priznati, da se mi zdi Sir Ray Lankestrova tim verjetnejša, kakor zgublja pri tem Arrheniova na veljavi. Rajši pustim veljati Sir Ray Lankestrom resni in važni poskus razlage, ko da bi trdil, da je padlo življenje na zemljo z nebes.

Takoj v začetku sem izrazil upanje, da bo rešitev problema o vitalizmu zelo osvetlilo metafiziko in zato hočem porabiti to malo prostora, kar mi ga še ostaja, da premotrim metafizične posledice mehanizma. Prišli smo do sklepa, da so človeška bitja le zelo komplicirani stroji in da se dado razložiti vsa njih dejanja iz stališča snovi in energije same, ne da bi se zatekli k zavestnosti za pomoč. Ampak vsak izmed nas si je svest lastne zavestnosti, ki je ne moremo spoznati v drugih osebah. Če bi bilo mogoče v praksi, kar je v teoriji, izdelati živ organizem, bi li imel on ravno tako zavest? Skušajmo rešiti vprašanje z hipotetičnim vstvarjenjem človeškega bitja in mu predložimo vprašanje. Predpolagajmo, da so analizirali naši kemiki popolnoma pro-

teine človeške klice in da jo morejo tudi sestaviti. Zahtevajmo od naših kemikov, da sestavijo živega človeka iz ogljika, nitroгена in drugih elementov. In radi enostavnosti naj ga sestavijo kemično in fizično natanko tako, kakoršen je čitalec tega eseja. In sedaj vprašajmo sestavljenega človeka: »Ali ste vi samo vrtnec snovi in energije? ali čutite morda povrh še nekaj kakor zavestnost in duh, ki se razlikujeta od snovi?« Zvok teh besed bo izločil v sestavljenem človeku zelo kompleksne cerebralne asociacije (kar imenujemo pojmovanje smisla); te asociacije bodo povzročile čez nekaj časa živčne toke v jeziku, v ustnicah in goltancu, ki se bodo jeli gibati tako, da vstvarijo slišen in razumen odgovor. Kakšen bo ta odgovor? Ker je sestavljeni človek hipotetično eksakten duplikat mojega čitalca, mora biti njegov odgovor enak onemu, ki bi ga dal čitatelj. Kajti ko so živčni toki obeh enaki, morajo povzročiti po mehničnem načelu taisti učinek, sicer bi morali sklepati, da je nastal v možganih mojega čitalca neki zastoj, ki ga ni v sestavljenem človeku. Sestavljeni človek bi toraj odvrnil: »Jaz nisem samo snov in energija: imam zavestnost, jaz mislim in čutim in se gibljem po lastni volji.« To je na prvi pogled čuden odgovor, kajti le malo prej smo imeli pred seboj tucat kemičnih elementov in s sestavljanjem smo napravili stvar, ki pravi, da ima zavest. In mi vemo, da nas ne moti. Ampak začudenje bi ne bilo tako silno, če bi pomislili ne nekoliko. Lange je povedal to že v povesti o miši in cvetlicah. Zaprite za nekaj časa par mišij z cvetlicami vred. Čez nekaj časa bo cela truma mišij in nobene cvetlice. Cvetlice se spremenijo v miši in mi moramo sklepati, da je bila sedanja mišja zavestnost v neki meri v cvetlicah.

Toda povrnimo se k sestavljenemu človeku. On pravi, da čuti. Mi vemo, da je le snov in energija, in da so njegovo čustvovanje v resnici gotove funkcije gotovih njegovih možganskih oddelkov. Mi vemo, da ga vodijo te funkcije do trditve čustvovanja. Mi vemo tudi, da delujejo samo te funkcije. In zahluček se glasi brez dvoma: funkcioniranje je čustvovanje.

Lahko si predstavljam, kako se je že lasje mojemu čitalcu. On hoče reči: »Čustvo in snov sta čisto različni stvari; trditi, da je čustvo le gibajoča se snov, je smešno, ne, to je gorostasen materializem.« Dobro, naj bo! Ampak k nesreči je temu tako. Filozofi so nam pridigali cela stoletja, da je snov le oblika čustvovanja. Nauk, ki se mu popolnoma pridružujem, se imenuje idealizem, ki se ga drži enodušno ves učeni svet. Je li $a = b$, je $b = a$. Je li snov čustvovanje, je čustvovanje snov, je-li idealizem resničen, je resničen tudi materializem. Je li idealizem visok in veličasten nauk, je veličasten in velik tudi materializem, kajti oba zatrjujeta identičnost duha in snovi. Idealist se ima najmanj ustrašiti izjav sestavljenega človeka, kajti idealist pravi, da je snov le oblika zavestnosti. Mi ne poznamo absolutne snovi, mi jo poznamo le po čutnih vtiskih. Ako je snov v istini oblika zavestnosti, je bila tudi snov, iz katere smo napravili sestavljenega človeka, del zavestnosti. Kaj je potem čudnega, pravi li produkt, da ima zavest? Idealistu je on zavestnost in nič drugega. Ne obstojata dve stvari, le ena. Tako pridemo zopet do zaključka moje knjige, da sta namreč idealizem in materializem istovetna; ona sta le dva

razna načina formulacije taiste stvari; vendar je materializem v tem oziru bolj prikladen.

Zares napačen tip materializma je po mojih mislih oni, ki govori o duši ali duhu izven materialnega značaja organizma. To je bil Demokritov materializem. Letà je pravil, »da obstoji« duša iz trdih materialnih sestavin. Naj si bo materialistični element še tako zredčen, koncepcija duše je, dokler ni v neki meri materialna, brezsmiselna. Kakor sem skušal dokazati zgoraj z ozirom na »vitalno silo«, imajo taki pojmi smisel le tedaj, če se materialistični. Vitalna sila brez materialnih lastnostij bi ne bila sila ali kaj enakega. Ravno tako so tudi duše realne v tej meri, kakor so materialne. Srednjeveške slike nam predočujejo duše vedno v polčloveški obliki — eminentno materialno. Krščanski očaki prvih časov so si predstavljali duše kot materialno snov. Primitivna plemena napravijo luknje v grobove, da najde duša izhod. V modernih časih se odpirajo s taistim namenom okenca mrtvašnic. Spencer omenja sorazmerno moderno sliko, koja je predočevala sveto trojico kot tri osebe v enem paru čevljev. Najboljši moderni pojem duše je še vedno materialističen. Predstavlja se je kot zredčeno meglo dimkaste tvarine bolj ali manj sferične postave. Na kratko, ona se sploh ne da predstavljati kot z materialnimi lastnostmi in ako se abstrahira vsa materialnost, izgine ves pojem. Bogovi, strašila, duhovi, duše et hoc genus omne, vse to je prava poguba metafizike, edini degradantni tip materializma. Njih število je padlo grozno. Oni ne preživijo več za vsakim drevesom in se ne vmešavajo v naše posle. Razširjena znanost jim je pustila le majhno torišče. Pač pa živijo te škodljive duševne bakterije še v od znanosti neosvetljenih kotih in ponujajo »razlage« za vse, česar se znanost dotakne. Le svetloba jih more uničiti, luč znanosti jih izsuši, kakor izsuši tuberkule. In ko bodo prenehali vznemirjati naše bolestne domišljije, se bomo približali za mogočen korak naši duševni sreči in zdravju.

SLOVENSKO DIJAŠTVO.

»Adrija« v Pragi. Društveno življenje je v živem tiru. — Manjšinski odsek je imel več diskusijskih večerov, na katerih se je razpravljalo pred vsem o posestnem stanju Slovencev v Trstu; za prihodnjo obrambno razstavo se priredi, kolikor bodo dopuščale razmere, mapa, ki bode dala natančen obraz posestva Slovencev v Trstu. Dobro bi bilo, da bi se priredile slične mape za vsa mesta s slovensko manjšino. Govorilo se je tudi o higijeničnem oddelku, ki bo zahteval veliko delo, ker je material jakó raztrošen. Izobraževalni odsek je priredil vsako soboto predavanje na čajevem večeru. Predavali so starejšina docent dr. Rostohar: O predpogojih češko-slovenske vzajemnosti; tov. Železnikar: Jugoslovanska ideja in Slovenci; tov. Marinič: O raznih teorijah postanka življenja; tov. Vuga: Naglas v češkem jeziku; tov. Železnikar: O novih nalogah narodno-radikalnega programa; dr. Rostohar: O jugoslovanskem vprašanju, in tov. A. Ogris: O evoluciji in psihologiji realizma. — Slovanska komisija »Svaza« je priredila dva uspela večera, na katerih je na-

stopil tudi slovenski oktet, ki je zapel Devovo: »Zaljubilo se je solnce«, Adamičevega »Vasovalca« in Hajdrihovo »V sladkih sanjah«. Slovenski krožek uspeva najbolje. Vsako nedeljo je priredilo društvo izlet v praško okolico. Udeleževalo se je pa tudi ekskurzij slovenskih in hrvaških tehnikov, tako v praško klavnico, v tovarno za kovinske izdelke, itd.

»Slovenija«. V tekočem tečaju je društveno življenje v živem tempu, ki ima svojo zaslonbo naravno v nepričakovanih balkanskih dohodkih. Vršila so se sledeča predavanja: t. V. Fabijančič: O idealizmu in nacionalizmu; t. L. Klemenčič: Ob desetletnici narodno-radikalne struje; t. Al. Goričan: Antiintelektualistične smeri v moderni filozofiji; t. M. Lemež: O osnovnih pojmih socializma. Velika pozornost se posveča sokolski telovadbi, o čemer poročamo prihodnjič natančneje.

»Tabor« v Gradcu je ostal zvest svojemu društvenemu programu. Zraven tihega internega vzgojevalnega dela je imel doslej v zimskem tečaju 1912/13 tri redne občne zборе, lepo uspeli prvoletniški večer in tri čajevе večere, združene s predavanji in njim sledečo debato. Na prvoletniškem večeru smo imeli čast pozdraviti starešine dr. J. A. Glonarja, M. Štiblerja in F. Šlibarja, češke goste in zastopnika neke štajerske srednješolske organizacije. Pozdravnemu nagovoru t. predsednika, ki je na kratko razvil društveni program, je sledilo več resnih in pomembnih govorov »Taborovih« starešin ter pozdrav naše najmlajše generacije, ki nam ga je prinesel omenjeni t. srednješolec. V imenu tt. prvoletnikov sta se zahvalila tt. Juhart in Gnezda. Oficijalnemu delu je sledila animirana zabava. Na čajevih večerih so predavali t. F. Ramovš: »O etnograf. razmerah v prazgodovinski Evropi«, t. F. Juhart: »O političnih, gospodarskih in narodnih razmerah v gornji Savinjski dolini« in t. M. Kovačič »O narodnostnih razmerah v okraju Šentlenart v Slov. Goricah«. Tudi novemu dijaškemu gibanju je bilo posvečenih več diskusij. Izven društva so razvili »Taborjani«, pa skupno z gg. »Triglavani« predavateljsko delo v delavskem izobraževalnem društvu »Domovina«. Sokolova telovadnica in akad. podružnica C. M. D. niso »Taborjanom« neznana torišča, za zabavo skrbi pevski odsek; prostor in glasovir je dala društvu na razpolago slavna »Čitalnica«, ki ji bodi izrečena na tem mestu javna zahvala. Istotako hvala g. poslancu in odvetniku dr. V. Kukovcu, starešini inž. F. Fischerju v Ljubljani in docentu dr. Vošnjaku, ki je plačal starešinski prispevek in bil sprejet v listo društvenih starešin. —

Promocije. V Pragi sta bila promovirana: Radovan Krivic, za doktorja prava in Brunon Weixl, za doktorja vsega zdravilstva, oba bivša člana »Adrije«. — Na Dunaju pa starešini »Slovenije«: Božidar Küssel, za doktorja vsega zdravilstva in Ivan Debenjak, za doktorja prava. Čestitamo!

»Balkan« v Trstu si je izvolil za poslovno leto 1912/13 sledeči odbor: jurist Ljud. Batista, predsednik; trg. akad. Peric Franjo, podpreds.; jurist Vovk Viktor, tajnik, trg. akad. Benčina Anton, blagajnik; jurist Zobec Anton, arhivar.

»Prosveta« ima za 1912/13 sledeči odbor: predsednik tehnik Zorman Ivan; podpreds. jurist Pekle Darin; tajnik jurist Brilej Arnošt; blag. jurist Stor Stanko; knjižničar jurist Železnikar Saša; namestnika jurist Lapajne Fran in Jenko August; preglednika veterinar Vizjak Janko in jurist Milavec Hugo.

Praga.

Zimski tečaj 1912/13.

Fakulteta	Slovenci iz					Srbo-Hrvati iz											
	Primorske	Štajerske	Kranjske	Koroške	Skupaj	Dalmacije	Hrvat. Kralj.	Bosne in Herceg.	Srbska	Črne Gore	Istre	Skupaj	Bolgari	Poljaki	Rusi	Ukrajinci	Skupaj
Pravniki . . .	20	22	20+2	3	65+2	14	4	—	—	9	27	—	—	1	—	93+2	
Medicinci . . .	—	3	—	0+1	3+1	7	9	6	1	—	23	—	5	1	—	32+1	
Filozofi . . .	1+1	1	—	—	2+1	10	4	3	—	1	18	1	1	1	1	24+1	
Farmacevti . . .	1	1	1	—	3	3	2	—	1	—	6	—	—	—	—	9	
Skupaj . . .	22+1	27	21+2	3+1	73+4	34	19	9	2	1	9	74	1	6	3	1	158+4

Slovencev je bilo na češki univerzi l. 1911/12 v zim. teč. 91, v let. teč. 89; l. 1910/11 pa v zim. teč. 119, v let. teč. 109. V dveh letih smo torej nazadovali za 46. — L. 1912/13 v zim. teč. novih 10, prvoletnikov 7 (klerikalnih 3 in naprednih 4).

Dalje je v Pragi še Slovencev: na tehnikah 27, konservatoriju 7 (2 m. + 5 ž.), abiturij. kurzu 3, trgovskih šolah 17 (15 m. + 2 ž.), umetniški akademiji 3. Vsega slovenskega dijaštva v Pragi v zim. teč. 1912/13 je torej 134.

A. R.

Akad. ferialno društvo »Bodočnost« v Ptujju. Mislim, da mi ne bode nikdo oporekal v tem, če trdim, da dotičnik, ki seje prepire v akad. ferialna društva, nikakor ne prispeva k dobrobitu in namenu teh dijaških institucij. Mogoče, da bi takšno »delovanje« ne škodovalo preveč fer. društvom na popolnoma slov. ozemlju, toda poskušati kaj takšnega v teritoriju, kakor je ptujski, ormoški in ljutomerski okraj, to se mi zdi pa že neodpušljivo. Tovariši neradikalci, člani »Bodočnosti« so se čutili prizadeti po notici v zadnji številki »Omladine«, ter napisali v Slov. Narodu notico, ki je ob enem tudi napad na člane radikalce; konstatiram, da se tudi ti radikalci niso strinjali in se ne strinjajo z zadnjim stavkom notice v »Omladini« (Predsedništvo je bilo . . .) Pisal je pa notico gotovo nekdo, ki ni član »Bodočnosti«.

Toda sedaj nekoliko odgovora na članek v Narodu! Da je bilo vse pripravljeno za anketo?

Oglas v »Slogi«, Narodnem Listu«, »Slov. Narodu« vsakemu fer. društvu na Štajerskem en dopis (»Prosveta« v Mariboru, Slov. Bistrici in menda tudi v Celju niso dobile od starega odbora nič); morebiti ste prejšnji odborniki znani osebno s člani Kluba napr. slov. akademikov v Celju ter ste se z njimi osebno pogovorili kaj o stvari. Ko je nastopil novi odbor, je bilo prvo, da začne s podrobnimi pripravami; pričakovati je bilo, da začnejo predavatelji

naznanjevati predavanja, toda iz Maribora nič, iz Slov, Bistrice nič in iz Celja nič. »Treba bi bilo priti določen dan na Ptuj in enketa bi se bila vršila«, da še dopisnik ni pristavil »ob ogromnem številu občinstva«, se čudim. A propos, gospoda! Kako si predstavljate obrambno enketo? To vendar nima pomena, če pride pet ljudij skupaj in vsaki prečita svoj referat, — lahko je tudi izvrsten; toda vsi vemo, kako je s predavanji in referati, ki so samo za to, da se sploh kaj govori. Po mojem mnenju, ki pa seveda ni merodajno, bi bilo treba ekscerpte enketnih referatov priobčiti, — če ne celih referatov — vsaj par tednov prej; stvar dobi s tem kompaktnejše in realnejše lice. Loviti se pri debatah za besede menda ne zaleže toliko, kakor stvarni popravki in temeljito razumevanje.

O »komodnosti« novega odbora pa priča novo ustanovljena knjižnica v Dolenči in sv. Duhu v Halozah. č.

Bratska zveza med dunajsko »Savo« in graškim »Triglavom« se je sklenila v Ljubljani. V »Sl. Narodu« št. 297 so se vabili starejšine obeh »Sav« in »Triglava« k udeležbi »da se prepričajo, da veje v teh društvih isti duh kot nekdanj« ... Čudno, kako so gospodje pozabljivi. Komaj je minilo pet let izza občnega zbora, na katerem je »Triglav« odklonil bratsko zvezo s »Savo«, da se ne bi — kompromitiral ... Če sedanji mlajši člani »Triglava« tega ne verjamejo, pa naj vprašajo svoje starejše člane ali pa najmlajše stare hiše.

Na mariborski gimnaziji se je z letošnjim šolskim letom vpeljal pouk slovenske stenografije. Dosedaj so si mariborski dijaki sami pomagali že 16 let s stenografskimi krožki ter se v višji gimnaziji ali pa v dijaškem semenišču privatno učili stenografije.

KNJIŽEVNOST IN UMETNOST.

Milan Pugelj: **Ura z angeli in druge prigodbe.** V Ljubljani 1912, 1g. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg.

Knjiga je brez ambicij, pravijo kritiki, kar je čisto v redu, samo nekdo se je spozabil do odkritosrčnega priznanja, da je Pugelj edini reprezentant sedanje slovenske beletrije ... Plehka romantika, brez vsakega žara, medel odsev mračnih severnih romanov, ponesrečen študent, banalna bohemaska satira — to so sujeti, neoriginalni, plitvi, pripovedovani v tempu boljših feljtonov srednjih listov. Milan Pugelj je priden, to mu priznavamo vsi, vendar brez retorike: čemu se tiska in ponatiskuje taka stvar in razpošilja v svet pod visoko etiketo leposlovnih publikacij? Saj se je ne meri kultura po centih literature — ampak po višini umetnosti! Sicer pa že pravijo, da je vsesкупaj morbus ionicus — in mogoče bo boljše, če postanemo — zdravi!

J. J.

RAZNO.

Difficile comoediam non scribere.*) »Sava«, društvo svobodomiselnih slovenskih akademikov na Dunaju je v začetku leta obhajalo jubilej - desetletnico društvenega obstoja in sicer potom dveh člankov v »Narodu« (3. 1. 13), slav. zborovanja in plesa v »Nar. Domu«. Radi bi tu že prenehali ali jubilej je tako dokumentarnega značaja za slovenski nacionalni ponos, da mu moramo posvetiti več pozornosti. Hočemo biti popolnoma nazorni in servirati spočetje, desetletni razvoj in proslavo desetletnice devojke »Save« v podobi slavnostne akademije.

Zastor. Prva slika kaže alegorično rojstvo deteta »Save«. Vse je tako aranžirano, da je brez komentarja razvidno, za kaj gre. »Slovenija«, sitni radikanci, potrebna secesija, prvi pomenki, itd. vse je videti. Dete »Sava« drži v rokah deščico s črkami SZS, svobodomiselnost, značaj, svoboda, scilicet program. Zopet zastor in predenj stopi takoj slavnostni govornik:

»Deset let smo stali na stališču, ki je z besedo »svobodomiselno« v naslovu naše jubilanke boljše in krajše označeno, nego z dolgimi programatičnimi izvajanjmi in ne da se tajiti, da se nam je narodni radikalizem približal, to se pravi oni radikalizem, ki je vzrok našega današnjega velikega dne, ona struja, ki se razlikuje od nas menda v tem, da polaga največjo važnost na vzgojo umstvenih zmožnosti svojih članov, mi pa gospoda moja, na vzgojo odločnega značaja. Po desetih letih izrekamo to naše prepričanje sine ira et studio in p. t. občinstvo je prošeno, da naših temeljev svoboda in značaj niti za trenotek ne spusti izpred oči. In »Sava« je živela. Kronika njenega delovanja v desetih letih, ki so zdaj prestana, bila bi predolga in utrudljiva tudi za pridnega in zainteresiranega poslušalca. Evo vam le revije važnejših dogodkov. Prvič: jubilanke se je rama ob rami s »Slovenijo« borila za problem slovenske univerze v skupnem klubu, ki je prenehal. Drugič: »Sava« je pošiljala zastopnike v »Slovanski komite«, dokler le-ta ni zaspal. Tretjič: Wahrmundova afera je vodila zastopnike jubilanke v »Vertrauensmännerkomitée der freiheitlichen Studentenschaft«. Četrtrič: zopet naši zastopniki na pozorišču — 5. januar 1911 je rojstni dan Osnd! Petič: Proslava Trubarjevega spomina. Šestič: naša enostavna ideja legitimacijskega listka je odprla CMD nov vir dohodkov. Sedmič ima »Sava«, kakor večina dijaških društev, podporni sklad, pod osmič si pa mislim združeno vse tisto, kar smatram za utrudljivo z naštevanjem in upam da sem s tem kratkim pregledom vse prepričal, da niti od daleč ni izčrpano delovanje društva v dobi 10 let in da sem pregnal mnogobrojne razširene napačne pojme in predsodke in priklical občinstvu sliko resnične »Save« pred oči. Naša tla so utrjena in brez bojzani

*) Dunajska »Sava« je praznovala deset, ljubljanska dvajsetletnico obstoja. Dva članka v »Narodu« se spominjata le dunajske »Save«, ekscerpt je zgoraj, v tretjem poročilu se piše o slavnostnem zborovanju in plesu, ki ga je posetil (seveda vabljen) baron Schwarz, častniki garnizije 27. pešpolka in drugi.

gledamo v bodočnost in upamo tudi nadalje ravno tako uspešno vršiti težko nalogo, ki smo si jo postavili: vzgajati narodu odločne, neupogljive značaje, ki jih je ravno sedaj treba bolj, ko kadarkoli poprej... In zdaj gospoda moja, dokažimo da smo svobodomiselnih, da nas ne oklepajo nobene dogme, da smo značaji dovolj, zatajiti vse rodoljubne besede, ki smo jih pravkar izrekli. Vzdigni se zastor, zakaj točka devet je neizrekljiva, le oko naj strmi! Živi »Sava« dunajska še deset let in ljubljanska še dvajset let na temeljih narodne svobode!*

Zastor se dvigne. Oder bengalično razsvetljen. Zada Lunder in Adamič z mučeniškimi kronami, spredaj eks. Schwarz, obdan od častnikov sedem in dvajsetega pešpolka z različnimi znaki dvajsetega septembra in »Savanov« z roko ob čepici. Okrog in okrog gratulantje in druga slovenska mladina.

Sveta tišina... Očividno je razbrati iz obrazov vehementno notranje ganutje, ki pričinja prevejati oder, se kondenzirati v brezobrazno meglo, ki postaja vedno gostejša, se plazi okoli skupine, dobiva obliko, polni pozorišče, obkroža z vedno večjo brzino in jemlje skupino gledalcem izpred oči...

Ko se divji ples neznane sile zopet umiri, je videti skupina pod krasnim, v črno-rmenih barvah se spreletavajočem prozornem zvoncu. Le mesto običajnega gornjega prijemka ždi na zvoncu savanska čepica nad njo pa bleste v glorioli črke

SZS...

Zastor polagoma pada...

Taka je bila prireditev slovenskega svobodomiselnega, narodno naprednega dijaštva v predpustu leta 1913. po Kr. r.

»**Politične tendence narodno-radikalne struje**«. Pod tem naslovom je izše članek v 11 in 12 št. 1912 »Naših Zapiskov«, ki zadnji čas brez radikalcev ne morejo izhajati. Za strujo je članek dokumentarnega značaja radi tega, ker ga lahko smatramo za izraz lanske mutaste secesije nekaj tovarišev iz »Adrije« v Pragi, od katerih ni bilo mogoče izvedeti, kaj jih teži. Zdaj je vse tisto spočeto v spomin in diko v »N. Z.« in le v par besedah se hočemo ozreti na članek, ki po dolgovernih straneh prizna na koncu, da so politične tendence narodno-radikalne struje problem — bodočnosti, oziroma da ves izdelek trpi na preskromni duhovitosti starokopitne sentimentalnosti, s katero je udarjena večina strujinih kritikov. Članekar se v glavnem lovi okoli pojmov izvenstrankarstvo, narodnost, sinteza individualizma in socializma. Kljub temu, da je bila razlika med politiko dijaške struje in strankarske politike že ponovno pojasnjena, si članekar socialne revije ni mogel kaj, da ne bi nadel znova talmudskih očal in šel brskat po protislovjih: vsem pa je znano, da se da tudi s pičlo mentalnostjo biblija precoprati v ateističen katekizem. Smrten greh struje je baje v tem, da smo proglasili izvenstrankarstvo in se vendarle pečamo s politiko. Seveda se brigamo za politiko, kajti to je vendar le dolžnost bodoče narodne inteligence. Ali bi si želel pisec H. P. dijake same politične mutce? Da se pa nova dijaška struja ne vdinja nobeni obstoječi stranki in ni njen integralni del, kakor n. pr. liberalno dijaštvo, je zelo razumljivo iz oportunističnih ozirov. Čemu bi naštevali izjemne pogoje, ki ob.

stoje za fluktuentni element kakor je dijaški. Internacionala in soc. dem. stranka je bila v prvih desetletjih višek take doslednosti, kakor jo nam priporočate, kaj ne? Vendar med doslednostjo ortodoksne marksistične eksegeze in politično doslednostjo porajajoče se kulturne struje je marsiktera niansa. Z okostenelo doslednostjo pisca P. H., bi politika ne bila politika, ampak mehanično rokodelstvo in ako bi se držala struja kritikovih načel, bi je že davno ne bilo.

Dalje je sinteza individualizma in socializma menda fundamentalna strujina napaka. Ampak pisec H. P. jo je razumel kot aritmetično formulo. To je logika vseh simplicističnih duhov, ki so za vse razloge nedostopni. Ako niste razumeli, zakaj se niste oglasili pri dotičnih debatah? Prosili smo vas in vaše sodruge, vendar slavni socialisti so stali tiho in se niso ganili. Seveda papir je bolj potrpežljiv in bralcem, ki ne poznajo gotovih motivov, se da marsikaj natvezti.

Glede narodnostnega momenta ne gre zbirati privatna mnenja enega ali drugega. Struja je nacionalistična, to velja brez interpretacije. Ako pisec ne razume nacionalistične filozofije, naj se ogleda malo po političnem polju. In mi smo tudi za nadaljni obstoj dosedanjih razrednih stanov, smo antisocialistični, antikomunistični itd. povemo vam to na ves glas in ne zavidamo mednarodne in egalitarne sentimentalnosti prav nikomur. Ravnotako čutimo malo navdušenja za etično politiko toli hvalisanih realistov in soc. strank.

Toliko odgovora bo morebiti zanimalo cenjene bralce, nadaljnje vrstice so pa bolj privaten pogovor med socialno revijo, oziroma njenimi pisci in nami. Socialna revija zadnji čas ne more mimo nas brez psovanja in zavrtna stisne vedno rep med noge. Še v zadnji številki »O.« smo citirali n. pr. Abditova osebna cestna psovanja, socialna revija gentlemansko — molči; po eni strani seveda, zakaj po drugi je ravno potom zadnjega članka zopet radevolje potiskala svoje strani z enakim psovanjem, in piscu zgoraj omenjenega članka prisojamo v častno nagrado za »domišljave ljudi okoli Omladine«, za »literarno banditski slog«, za analfabete, za struggleforlifeovstvo, za podtahnjeni citat iz »Zope«, za »verne« citate sploh itd., navaden dejanski obkladek. Zakaj bi se prijemali z besedami, ko je tako boljše opravljeno; člankar P. H. napiše lahko protest v soc. revijo, za osebni napad naj nosi osebne posledice!

I. H. Z.

Dogodki na Dunaju.*) Za tiste tisoče, ki so žrtvovali svoje mlado življenje za novo jugoslovansko domovino, je bila napovedana maša zadušnica za 24. novembra v srbski pravoslavni cerkvi na Dunaju. Po službi božji pa se je ustavil mogočni val, ki se je izlil iz cerkve, pred srbskim poslaništvom — samostojni, svobodni in junaški jugoslovanski državi se je improvizirala majhna podoknica, ravno tako pred bulgarskim, ko pa se je zaletel val proti ruskemu, nam je zaprl pot močen policijski kordon slavnoznanе dunajske policije . . .! »Auseinander, sofort auseinander . . .!« in sablje so se zasvetlikale,

*) Članek prihaja radi zapoznitve te številke post festum, vsebuje pa toliko pomembnega, da ga priobčujemo kot dokument.

v jetičnem dunajskem solncu . . . Kot bi trenil se je razločila procesija, ter se par minut pozneje pojavila v najlepšem redu — na Ringu. »Hej Slovani«, »Na boj«, »Šumi Marica . . .« itd. itd., so orile druga za drugo. Toda glej, čim se vrste ločijo in se večina razide, se vrže proti majhni skupini Srbohrvatov, pogovarjajoči se mirno mej seboj, nek starejši gospod, kateremu je sledilo par krepkih mož v civilni obliki — baje šoferji in kočijaži — na prvega študenta s klicem: »Verfluchter serbischer Hund«, drugi pa za njim . . . Vnel se je grozovit pretep, katerega je odločila policija s tem, da je čez cesto potegnila kordon ter s pomočjo publike zajela celo to malo dijaško gručo, od katere je vsakega posameznika uklenila ter držala, da ga je zamogla fina in junaška dunajska družba opljuvati, opsovati z najumazanejšimi priimki in s pestmi biti v obraz — nemški avstrijski patrijotizem ima pač različne oblike svojega očitovanja! Pretep in lov pa se je pod asistenco dunajske c. kr. policije razširil tudi v stranske ulice — kdor je bil črn, — po predstavnih zmožnosti dunajskih buč zamore biti Jugoslovan, pred vsem Srb, le črn — ta je bil stopen, oklofutan in opljuvan ter končno izročen stražnikom. Nalovilo in nabralo se je petnajst aretiranih Jugoslovanov, katere so zvezane suvali, pljuvali in obkladali z najgršimi priimki, ne da bi bila policija le enega izmed teh patrijotičnih delikventov prijela!

Teden pozneje, 30. nov. prot. shod 526 jugoslovanskih dijakov — Slovenci smo bili številno zastopani — po § 2. Kar zašklepetajo šipe — skozi okna in vrata pa se vsuje policija v dvorano ter se vrže s kriki: »Unge-setz-lich . . .! sofort auseinander!« na zborujoče dijaštvo ter ga začne meniti, nič tebi nič metati iz dvorane! Predsednik in par rediteljev se prerije do komisarja ter odločno protestira proti takemu nezakonitemu in surovemu postopanju ter zahteva, naj se konštatira, ali odgovarja zborovanje zakonitim določbam — toda zastonj. Policija je izpraznila dvorano.

Prve dni decembra je bila sodba glede Kärntnerice. Baje je teh slučajno petnajst aretiranih izustilo par prepovedanih klicev proti cesarju in Avstriji. Dokazati tega seveda niso mogli nikomur — gospod državni pravdnik so rekli, da so z obravnavo zelo nezadovoljni — navzlic temu so dobili vsi od enega do dveh tednov zapora, z izjemo abs. fil. Bukviča iz Bosne, za katerega je v svojih patrijotičnih čuvstvih užaljeni šofer Moritz Pokorny prisegel, da je res izustil inkriminirane klice, ter je za to dobil pol leta težke ječe. Na zatožni klopi nismo videli tistega sivega gospoda, ki je pretep začel ali celo aranžiral in ki ga pričevanje nekega polic. funkcionarja izrecno navaja! Ali pri njem ni dano postavno kazensko dejansveno stanje? Očividno je, da ga policija dobro pozna! Policija sama je pred sodnijo potrdila, da so bili posamezniki »entsetz-lich misshandelt«, pribijamo, pred očmi policije in vendar ni bilo od teh in flagranti pretepačev nobenega na zatožni klopi! Policijski komisar je izpovedal, da je dal nekatere »Haupt-schreier« aretirati, ni pa navedel, ali so bili ti aretiranti »Haupt-schreier« (in pretepači!) vsi Jugoslovani ali ne.

Posledica teh dogodkov bo vedno krepkejši, vedno realnejši klic: »Jugoslovanstvo od Dunaju proč!«, Avstrija pa je na najsigurnejši poti, da si vzgoji nespravljive, smrtne sovražnike!

